

Л. ПЛЕСКАЧІВСЬКИЙ

ЛЮДИНА КОВАЛЬСЬКОГО ЦЕХУ

(Нарис)

ТЯЖКО зойкнув звід. Люто лязгнув ланцюг і на земляну підлогу ковальської майстерні спустився перший штуцер. Залізний масив, унизаний чешуєю червоної їржі, погордливо дивився навкруги. Штуцер відчував свою перемогу. На нього найбільше витрачалося дорогоцінних днів, бо це була перша частина газопроводу для магнетобудівської домни. Газопровід — один з найбільших у світі. Штуцер — один з найбільших у газопроводі.

Історія його невелика. Нещодавно це було. Мостовий завод ім. тов. Молотова одержав іспитові роботи — виготовити чотири металоджерела. Швидко розроблялися, деталізувалися проекти, малюнки. Скільки героїчних штурмових ночей і днів проведено було над іспитовими роботами. Це було як „восхождение“ на гору, взяття бастіону. Частини посувалися вперед. Бувало: обривалися, проривали тонку мережу днів і загрожували впасти в провалля недовиконання промфінпляну. Тоді мобілізувалося населення міста мостів і конструкцій. Люди забували про їжу, родину, відпочинок. Так боролися, доки не було залатано останньої дірки в строках, доки роботи не було застраховано від провалу хоч на деякий час.

Тоді лезом бритви в'їдалися в мозок слова:

„Пароль — Магнетобуд“.

Міцно і просто. Пароль — це наші бойові традиції. Пароль — „домна“, пароль — „газ“ і, нарешті, пароль — „Магнетобуд-Кузнецькобуд“. Слова ці не втратили своєї бойової гостроти, вони не стали шаблонними. Ці слова — добре випробована зброя.

Не один ешелон конструкцій дотерміново відвантажувався. Через купелі кавперів м'яко давали повітря. Рівний цокіт колес зливався з молодечею піснею комсомольця-провожатого. І провожатий Кан знає: знову на заводі б'ють на сполох. Суботники, ударні дні, штурмові ночі замінюють напружену обстановку іспитових днів.

Знову заверещав звід. Їржава громада штуцера натягнула ланцюга. Здається, що ланцюг не витримає. З легеньким вибухом розійдуться залізні кільця і штуцер упаде на гори залізного брухту. Зігнуться пружинисті боки, загинуть години впертої праці. Пор-

хаючи по рейках паровий звід приставить на місце аварії горно. Від його гарячих подихів почервоніють до біла побиті боки штуцера. А потім сиплий присвист, що вирветься з кожним взмахом кувадли з м'язистих грудей молотобойців, сповістить про кінець аварії. Загине багаточінний...

Але цього не було. Все було розраховано точно. Більшовицька математика не припускає помилок.

Штуцера-велетня було приставлено на місце.

Цілий день сирена заводу рвала повітря.

Другого дня до цеху прийшли люди. Худорлявий Сімутенко — начцеху конструкцій — з'явився в білому просвіті дверей. Руда борода голови цехкому пливла за ним. Солідно йшли представники зборки. Давненко такої почесної делегації не бачили в ковальській. Зайшли в куток, де блищала чорним ляком ручка з дверей майстрової хибарки. А потім гуртом до робітників.

— Штуцери 25 липня повинні бути закінчені. Давайте обмір-куємо цю справу — запропонував Левинський.

— Ого! Ото так темпи-и! — це чийсь голос із гущі.

— То яка ваша думка. Будуть 25-го?

— Звичайно, будуть. Які можуть бути розмови — розжав щелепи Комісаров. — Це ж пароль — Магнетобуд! Сувора зморшка на лобі не припускала заперечень.

Дехто з робітників піддакував, а хтось із гущі вороже глянув. У думках блиснуло: — Завжди він із темпами своїми, сволота! Але мовчав. Бо знав шлях маловірів — ворогів кляси — з заводу.

Жваво обговорюючи та підраховуючи роботу, розходилися робітники. Згодом майстер казав.

— Ти, Комісаров, візьмеш того штуцера, — і шепнув — дивись, щоб не спасував. На тебе надія.

Міцно стиснули руки:

— Наш пароль — штуцер.

В першу зміну бригади дали різні наслідки. Були такі, що всю зміну орієнтувалися, примірювалися. Такі забортували не більше початочка. Були такі, що чверть забортували. Це вже вважалося за гарне. Зробити початок і започати кінець — така робота займає не менше, як півтори зміни. На таких великих штуцерах забортувати чверть вважалося за рекорд.

Бригада Комісарова забортувала півштуцера. Дивувалися робітники:

— Ми — 3, а Комісаров — $1\frac{1}{2}$ зміни. Чому?

Тема для ворожих язиків була якнайкраща.

— Секретики заводять, від маси відривається...

Але чутки вітром не розвіялися. На поширеній партгрупі Комісаров з бригадою розшифровував секрети перемог:

Коли о пів на сьому з розщелин вузенького паровідводу з вибухом і свистом виривалися клоччя пару, Комісарові підручні вже були біля ковальської. Підготовні роботи, рубка кокусу, нагрів великої печі — все це робилося до початку робіт.

Вся ковальська сходилася в цей час і тільки починала виконувати підготовні роботи.

Микола раціоналізував самий процес роботи. Він бачив, що коли спершу бортувати штуцера, а потім оправляти — гіршає якість, збігає час. Він переіменив це. Троє підручних бортували, а він з першим підручним оправляв відбортовані місця. Швидко й точно.

Знову виграють робочий час, економиться паливо, схоронюється міцність і якість металю.

Вночі на заводі тихше, ніж удень. Але все: символічні зойки електрозводів, подихи парового зводу, білі вогні горен здаються якимись чарівними, а тому й чужими. Ти ідеш, натикаєшся на гори дроту, скиби аркушів. І обов'язково саме тоді, коли необережно перечепишся через гілля якоїсь кипи дроту і тикнешся болюче носом в аркуш заліза, наче посміхаючись над тобою, проверещать колеса зводу. А з-заду (аджеж ти впав біля шляху вагонеток), доповнюючи загальну жахливу симфонію, прогудить:

— Бе-е-ре-е-жись!

Ти схоплюєшся. Переляканий біжиш туди, де більше світла й людей, де завод не лякає, а заспокоює.

Таке буває з людьми, що тільки но прийшли на завод. Але Комісаров не новак. 7 років — достатній час пізнати завод. Працював він у всіх закутках, пройшов усі стадії. Цілий рік Микола стискав важкі ножиці плоскогубців, вставляв у гаряче горно болти нюті.

Це в 1925 році трапилось таке.

Поруч працював нагрівальником комсомолец Семен. Ні Микола, ні Семен не лічили годин — працювали скільки треба було. Раз, коли здавали конструкції нового мартену, коли заклепки потрібні були, як вода для життя, коли щохвилини прибігав техник і підганяв, Микола запропонував Семенові:

— Давай, хто більше!

— А справді — зрадів Семен.

Працювали хлопці — горіли вкупі з кокусом у горні.

Це тоді, на роботі нагрівальника він учився зберігати хвилини для роботи, вчився працювати, щоб найменше витратити енергії й одержувати найбільшу ефективність.

А як болюче чути було, що Семен „більше“. Заспокоювали дві речі. Перше: те, що завтра він обов'язково дасть більше, друге: що зацьопок однаково більше буде.

В старій нагрівальній узнав Микола, що таке виробниче змагання. Про соцзмагання він довідався значно пізніше.

Підвищили Миколу швидко. Пішов він аж на другий кінець заводу. Підручний з нього був гарний. Через те і поставили його самостійно на клепку працювати.

А коли в 1927 році потрапив Микола до ковальської (висунули на молотобійця), знав він весь завод, кожен куток.

На нічну зміну в ніч на 25 липня вийшла бригада Комісарова. Зустріла стурбоване обличчя майстра.

— Завтра 25 липня.

— Чули. Ну, й що?

— Залишилися частини і цілий штуцер. Частини кінчають, а цілий лишається. Ми доручаємо тобі, як кращому ударникові, цього штуцера. Завтра о 10-й закінчиш?

— Дайош!

Коли темні силуети щезли в темряві, Комісаров скликав підручних.

— Сьогодні вночі ми закінчимо цей штуцер. Зрозуміли? До роботи.

Нервово бігав звід, за хвилину штуцер був у купі розпаленого коксу. Треба зробити краї штуцера м'якими та білими, як сонце. Тоді можна буде забортувати їх. Підбавляють коксу. Нарешті, звід підняв штуцера й поставив його на холодну, земляну підлогу. Важке куваadlo, ухаючи, розрізуючи розпечене повітря, з присвистом і гулом опускається на штуцер. Трое заламують, двоє опрацьовують. Швидко і міцно.

У смолясті кучері ночі прокралася сивина липневого ранку. В чотири Комісаров сказав:

— Штуцер буде!

Ранком прийшов майстер. Радо бив по плечу, вихваляв бригаду Комісарова.

— Герої ви в нас! За одну зміну!.. Та мені ж не повірять!..

Левинський скликав людей. Експерти дивились на роботу. Начальник нового електрозварчого цеху, закордонний інженер Фальк, наказав перекласти перекладачеві.

— Ця людина — герой. Я б не повірив, як би не бачив на власні очі.

Величезні аркуші заліза треба пресувати. Це — частини замовлень Магнетобуду.

Аркуж гріють. З горна його перевозять зводом на наковальню, найбільшу в кузні. Не гаючи часу, беруться до роботи. Пудові куваadла напружують м'язи. Спека в обличчя, в голову. Здається, що зворотнім ударом куваadlo б'є по спині. А тому вона болить, болить. Жирні, насичені, липкі, як кров, краплини поту пробивають собі з лобу до шиї битий шлях. Крапля сполучається з краплею й за шию лється цілий струм поту.

Ех, як хочеться кинути куваadlo, що так висмикує руки з сугавів, обтерти піт, піти напитися холодної з льодом води і з останньої директиви скрутити цигарку. Але згадуєш пароль — „Магнетобуд“, і забуваєш усе. Але на мить. Знову спека, куваadlo б'є в голову, противна жижа вже доходить до пояса. І як би не гучний вигук маистра: „нагривай знову, упав би з куваadлом біля залізного масиву наковальні.“

Важка робота. А замовлення для Магнетобуду термінові. Хочеться працювати, якнайскорше, якнайкраще. Наполягти всією груддю й закінчити в термін.

Але... сили. Скільки буде загублено сил молотобійців?

Комісаров це бачив. Він сам був раніше молотобійцем. Вразливий по природі він знав, що так продовжувати роботу не можна, що замовлення будуть під загрозою, і він працював. Скільки ночей було проведено за малюнком, скільки сил поклав він на винахід — ніхто не знає. Допомога була. Майстер Бенке, майстер ковальської допомагали йому розробити напівписьменні малюнки, та просунути їх по всіх інстанціях.

Тоді майстер обробки розглядав його пропозицію.

— Не беріться, краще буде для вашого авторитету, тов. Комісаров. Цим питанням — питанням установки в ковальській преса я цікавився давно. Але було вираховано, що для пресування магнетобудівських аркушів потрібен прес з вантажем в 270 тонн. А це, знаєте, не дуже зручно. Хе-хе... 270 тонн... Це вам не пудове кувadlo.

Коли Микола вперше випробував свого преса, зібралися експерти, знавці з усього заводу. Був, звичайно, і майстер обробки.

Вантаж для пресу потрібний був щось біля 3 тонн.

А працював як!

Притягли аркуша. Микола потягнув ручку.

— Р-раз!

З легеньким дзвоном метал ударився об метал. Аркуш було спресовано. Майстер здивовано мацав аркуша.

— Да... немає вигибів од кувadла. Але як же в мене могла трапитися помилка.

Майстер забув, що напівписьменний Комісаров був кращий більшовик ковальської.

Пропозиція дала тільки на магнетобудівських аркушах сім тисяч карбованців економії. Це грішми. А скільки було зекономлено сил молотобійців?

Ковальська зовсім перетворилася після запровадження в життя раціоналізаторських пропозицій Миколи Комісарова.

На дворі дощі. Сіра, погана погода вперто намагається зробити нежить соціальною хворобою. Але дарма. Люди звикли до цього.

Гарно себе почував і Микола Комісаров. Він на ходу зіскочив з вагону трамваю і попрямував до партосередку.

Його заяву розглянули швидко. Біографія проста.

1906 рік. В Олександрії, в халупі бідняка народився Микола. Позбувся батьків він у 1910 році. Побачив „світ“ тоді маленький Микола. Доводилося взимку спати на дворі в блискучій нікелірованій ванні.

В 1917 році командир другого Кременчуцького загону взяв його з собою. Спершу при штабі, а потім у кулеметній команді гартувався молодий партизан.

В 1920 році пішов на лани. Батракував Комісаров, був членом КНС. Набридло батракувати. Не міг жити лайками куркулів.

У місто пішов.

1922 рік зустрів його на олійниці, а 1924 — у комсомолі.

Працював Микола молотобійцем на установці 5-ої домни без вихідних днів, без рахунку годин.

Це розповів Комісаров на бюро осередку.

Під коротеньким „одноголосно“ секретар поставив дату: 1930 р. Потім обдивився його й кинув:

— Йди. Можна!

Різонував по серцю, наче ножем, скрип дверей.

Впевнені, рівні кроки стихли.

В напруженому плетінні ударних днів, коли люди працювали, як залізни, коли забували про родину, про їжу, аби здати замовлення в термін, на бюро партосередку стояло питання про роботу партгруп.

Довго „крили“ групоргів. З облич, що заросли густою, місяцями неголеною, щетиною, ніяково виглядали розгублені очі. Вони мовчали, бо коментарі були зайві. І тільки старик, групорг з ковальської майстерні, на півголос промовив:

— Працювали ж ми...

В протоколі з правого боку, де вгорі слово „ухвалили“ значилося: переобрати групоргів у ковальській та розмітній.

Разом з зростанням сиплого гулу гудка стихав гримучий гуркіт майстерні. Важко ухнули останній раз кувадла. Замираючи, припинився дзвін металю об метал. Вже чути було як, перестрибуючи через різні шматки, до ковалів наближався секретар.

— Партгрупу вважаю за відкрити, — почав він. На черзі денний одне питання: звіт і переобрання групорга.

То червоніючи, то відразу стаючи білим, групорг відкашлявся і почав:

— Про що ж казати. Ну-ну, працювали, н-ну, не було часу, н-ну... Т-товариші, та хіба ж я винен, н-ну, працювали...

І здавалося, що цей старий коваль, який власними руками зробив не один десяток штуцерів, для більшої впевненості розплачеться. Робітникам ніяково стало.

— Та, нехай... другому групоргові за науку стане.

— Запрацював старий...

— На нового ми Миколу висуваємо.

— Дайош Комісарова, — згоджуючись, підхопили збори.

Так його обрали на групорга.

Слабі заперечення ні до чого не привели. Микола став за провідника партійної лінії в ковальській.

Дні вертілися, як крила пропелера, усе збільшуючи кількість обігів. А в серпні кращий борець за Магнетобуд, заводська газета „Мостовик“, писала:

„Група Комісарова — краща в агрегаті. Промфінплян ковальська вигонала завдяки енергійній роботі групи.

Не було в ковальській кокусу. Партгрупа надіслала 2-х партійців, які повернулися з ним.

Завдяки гарному керівництву з боку групорга партгрупа Комісарова перемагає труднощі.

Вчіться у неї працювати“.

Стукала в двері засівкампанія. Друга більшовицька весна вимагала чіткої оперативної роботи.

Було це під вихідний день. До майстерні ввійшов майстер. Обличчя — не обличчя, а справа.

— Хлопці!

Голос був спокійний, але якийсь натягнений. Щось незвичайне було в ньому. Враз покидали кувадла, згуртувались біля майстра.

— Давай скорше!

— От що, хлопці! Хто залишиться працювати?

Під вихідний лишитися не хотілося. Відпочити — набрати сил для дальшої роботи треба було кожному. Стали по волі розходитися.

— Хлопці! Замовлення для засівкампанії, більшовицької весни. Невже зірвемо?

Хлопці мовчали. Зупинився й злорадно мовчав звід...

Майстер безнадійно обдивився майстерню.

— Ех!.. Давай їх сюди! — це Комісаров.

Майстерня напружено мовчала.

— Сам?

— А не впораюсь? — Комісаров виставив груди.

— То я що? — ліз назад майстер. — Важко буде, кажу.

Згодом одинадцять маленьких штуцерів було принесено в майстерню.

Друга зміна пройшла непомітно. Два штуцери було відборговано.

Швидше, міцніше заходило кувадло. Снопи іскр бурунами заметушилися. Сотні метеликів оживало і згасало.

„Нажмемся“ — втішав себе і бадьорив комісаров. Робота посувалася. В шерезі готових штуцерів було сім. Просвітки ранку не зупинили його, навпаки, Комісаров збирав останні сили.

Так зустріла його перша зміна.

— Ти вихідний?

— Третю зміну закінчив оце.

— ... ???

— Не вірите, дурні? Працюватиму, доки не закінчу.

Стомлене обличчя, обілляте водою, приймає свіжий вигляд. На мить забуваєш, що працював 24 години.

Вночі повертався додому.

На табельній дошці було звичайно написано:

— 40 годин...

— 11 штуцерів...

А маленька газетка „Мостовик“ писала про „40 годин“ та „Геройський вчинок“.

— Це — дрібниці, Таке частенько буває. 2-3-4 зміни відстояти можна, коли треба, — казав Комісаров.

Завод росте. Вкупі з буйним зростанням всього Союзу зростає й шириться завод. Спершу маленькі цехи забирають все більшу й більшу площу, варстати грюкотять, верещать з новою силою. Цехи впускають нові й нові сотні людей, що будують і поширюють завод. Кожен цех збільшується. Завод неспинно, нестримано зростає і поряд з ним зростає людина. Це вже не той робітник, що знає себе на заводі 7-8 годин, ні. Кожен робітник виріс, зростання його йшло і йде в бурхливі часи зростання заводу, країни і не відстає від нього.

Це люди, для яких робота, виконання заводом промфінплану, здійснення п'ятирічки в 3 роки стало „справою чести, справою геройства й доблесті“. На заводі не поодинокі герої. І один з них є безперечно Микола Комісаров.

Не дарма одне з чисел заводської друкованої газети „Мостовик“ пише:

„Завод шанує своїх героїв. Він висуває тих, хто пройшов крізь дні революції, проривав укупі з країною коло інтервенції, працював на відновленні зруйнованого заводу і разом з усіма будує нову країну.

Наші герої, кращі з нас, мусять одержати орден „Трудовий червоний прапор“.

КОСТЬ МАРЕНКО

М О Я Б Р И Г А Д А

(З поеми „На переломах днів“)

З ПОЇЗДАМИ —
мчали вітру дзвони
Рокотали в рейках —
перебої.

Ми ввірвались
з комунарських гонів
У донецькі вугільні забої.
Київським, Одеським комсомолом
виряджали нас

рядами —
У шахтарську масу.
Білоус, Вітров...
Учора в полі,
А сьогодні —
ми ударники
Донбасу!

— Прорубать ударно —
нам припало

Другу лаву
(мовив бригадир).

— Ми завжди.

— З потроєним западом
(Юним громом)

— Льоня!

— Йдем!

— Веди!

В блідім сяйві
стислими ходками

Пробірались —
розкріпляли штреки.

Там, де скаливсь
Вершняками камінь —
Вибивали —

обушками стрекіт.

Зарубали піч —
широким ходом
Гриць з Калабою
Лебідку закріпив.
Гребенюк,
неначе теплоходом,
З лави вугіль горне —
Аж скрипить.
Льоня з Трубніком —
рядами б'є органку.
Пушник з Трошою
Рубає прямокут.
І кипить робота —
Вдарно з ранку
У вугільно -
кам'янім мішку.
Пил. Духота.
Штиб порошить очі.
Повне горло вуглю
Лямпи в куряві,
А на думці радість.
Вечір.
Збори.
Відчит.
В перші дні —
Сто сорок
Запал буревій.
А Калаба й Шура —
порають вагони
В лаву знай гукають —
— Вугольок давай!
Сьогодні, як ніколи,
більш півста нагоним.
— Бий сигнал на ряму!
— Вугольку, братва!
Врізались — сто метрів —
(без повітря — тяжко),
В перекоп попали
Мимо душника,
— Ей, товариш штайгер!
Треба щит в протяжку
Скласти вздовж вибою,
Бо подушить газ!
— Знаю!
— Більш не вказуй!
(зав. дільниці буркнув)
і навів прожектор).

Вступами пород
Шура люто глянув,
Хтось ударив бурку,
З лави вирвавсь голос —
стукнув топором.
Другий місяць ріжем
У газу й духоті,
Обушки здалека
Глухо стукотять.
Але ми проріжем.
Врубовку закотим —
Двісті метрів лаву —
пустимо на ять.
І ганяє скрепер
Льоня, б'є розколює.
Штиб акумулятор
Тче на пасма зон
(ніби грім прорвало).
Голосом Миколи —
— Прорубали,
Хлопці,
Другий горизонт!

Соняшні шпали
угрузли кварталами.
З рудень —
несуть поїзди...
вугіль.
Де домни
парують
металями, —

Вугіль туди.
Біля ствола
закрутилась метелиця...
— Бий рукоятник - сигнал!
Лава комольская
машинами стелеться
— Чуєш,
шумить глибина!..

.....
Льоня й Маруся
ішли по прокладаинам
Юні,
бадьорі такі...
Знаєш, Марусю,
в комсомольську бригаду

Вісім дали стариків. нам

Сьогодні і вчора
врубались зарубники
баром —
вугільних
розрух.

А старикаші
від ляку розгублені
Шумом
машин говорух.

Льоня знітивсь
(біля дверців уклону)
— Слухай, Маріє :
Стривай !
(А на обличчі вишнево - червоний)
— Хочу товариша мать
— Хочу товариша...
— Чуеш, Маріє ?..

Щоб поділити йому
Юність
бадьорість
радість
і мрії

Й нести
крізь вир
до комун, —

Дзвоном розсипався
голос лебідчиці
— Ніколи, Льоню — пока,
Завтра у клубі
будь.

Зараз навіщо це ?..
Й зникла
в темряві ходка.

Льоня ішов
з головою романтика...

Вечір.
Маруся.
вогні.

(Хто воно — хлопці ?)
— Здорові, ратманщики !
— Кози спустили
— гонім !

З сміхом,
і брязкотом
Штольнею рушили
(Дві вагонетки люків)
... Льоня задумався...

От би з Марусею
ми булиб
більшовики...

Лава закінчена.

Вугіль —
проситься
сам

на - горà

Хлопці з желонгами,
хлопці з лопатами...
— Електрик включай,
пора.

Гаркнув мотиль
Заревли вентилятори,
б'ють риштаки,
як гармонь,

Хлопці з жилонгами,
хлопці з лопатами
витисли —
лямки ярмо!

Дні, заліхтарені
чорними верствами,
треба змаганням плести.
Дружною працею,
смілістю
вперто ми

Рвали вугільні пласти.
Льоня бригаду
часами поставив,
кожному дав завдання:
— Знай, що без норми
не вилізем з лави і —
поганяй!

Сам зупинивсь
біля Журова й Хриплова
(вугіль скидять в рештаки)
— Як воно? —
Сотню вагонів насипимо,
га, старики?

— Мабуть, сто двадцять
нагрузим „помалу“...

— Сотня —
сьогодні — буза!

— Повні йдуть
рештаки, як по маслу...

Журов сказав:
— Весело з вами,
хлоп'ята завзяті ви!
От би мені, старому,
років десяток
вернути крилатих
і працювать без утоми.
Сімдесят років —
впало на лисину...
Сорок — забоям віддав... —
Журов замовк.
А кризь вії —
колесано —
штиб позолотно спадав...
— Мов кризь туман —
я далеке пригадую...
Потом залиті пласти...
.....
Хочу ж сьогодні
батьоро з бригадою
духом юнацьким
цвісти.
Бачиш — учора —
і я приголомшений
був від моторів машин.
Роки ж довбав
обушком і желонгою,
як не пиши...
Гаркнуло. Грюкнуло.
Лава здригнулася.
Вдари неслись молотка...
Ну, й розгубились —
Навіть не снилося
нам, старикам...
Льоня всміхнувсь:
— Ми в зарубні озброємось,
створимо новий Донбас.
Хай перемогу
розкочує громами
криці доба.
— Вкупі —
й старий кадровик
не відлучиться —
вирвався Хриплова бас.
Журова дочка —
Маруся — лебідчиця —
вчить нас
про новий Донбас...

... Журова дочка —
Маруся, лебідчиця,—
та, що пашисть,

як весна...

Що поміж молоддю
юністю квітчиця —

Он вона...

Льоня й не знав!..

.....
Штреком, як дзвін,
забрязчало лопатами.

— Зміна!!! —

(загравою лямп!).

Льоня з комсомольцями

Юно завзятими

йшов на-гора...

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО

СТАЛІНАБАД—МАЯК ІНДОСТАНУ

(З подорожі по Середній Азії)

МИ таки засиділися в Бухарі. Що правда — Бухлос*, фашинні грядки, бавовна варті того, щоб їм приділити уваги найбільше, та, проте, я знудьгувався за цією прекрасною спекою й курявою дороги, за цими шпалами, самітніми станційками, новими обр'ями та краями. До того ж ми робимо наш останній цього літа рейд у цікаву й молоду чудесну країну.

— Таджикистан — країну таджиків — як окрему радянську державу створив Жовтень. Таджикиська автономна соціалістична радянська республіка почала існувати з 1924 року, коли волею трудящих радянського Туркестану відбулось національно-територіальне державне розмежування, яке дало можливість самовизначитися всім, знеособленим попередньою історією колоніальної неволі й визиску, знедоленим народам Середньої Азії. До складу ТАСРР ввійшли частини Туркестанської республіки та Бухари, населені, головним чином, таджиками, так звана Східня Бухара — гірська частина колишньої Бухари на схід від долини річки Сурхан-дар'ї, східня гірська частина Самаркандської області з містом Пенджікентом та південно-східня частина Ходжентського повіту з містом Ура-Тюбе, південна частина Ферганської області — Східній Памір та Ходжентська округа Узбекистана. Руський перепис 1897 року по всій Середній Азії нараховував 750000 таджиків. За радянського перепису 1929 року всього населення республіки було 1.150.105 чоловіка і серед них 79 відсотків таджиків. Таджики — нащадки древніх арійців, народ іранського походження, що частково асимілювався й змішався з населенням тюркського походження, але в недоступних гірських краях зберіг свій початковий арійський тип, часто дивно подібний до типу європейських народів. Мова таджиків дуже близька до перської. Вся територія республіки, приблизно, рівна території Чехо-Славащини. Кордони Таджикистану в'ються за велетенськими ріками, влязять на гірські сініги й звисають через чорні провалля міцним пасом на 3.000 кілометрів.

* Бухарська лісово-досвідна станція, де працює над фашинами тов. Золотов.

Тисячу і сто кілометрів цього пасу припадає на кордон Рад-союзу з Афганістаном. Він починається від варті Овражної на Аму-дар'ї і йде по її верхній течії -- Пянджу доти, доки в нього вливаються прудкі води Паміра, там кордон перестрибує з Пянджу на ріку Памір, проходить до східного рогу озера Зоркуль, підстрибує до шпиля „Соғласие“ на Ваханському хребті та прямує аж до шпиля Повало-Швейківського, який і є кінцевий вузел велетенською пасу—кордону з Афганістаном. Тисяча сто кілометрів пасу страшенно покручені й поламані. Теперішній безглуздий кордон встановила англо-російська угода 1895 року — вона провела ножем по живому тілі Вахану, Шутшану й Ругнану, розрубавши ці неподільні таджикські області надвоє. Що за клопіт був царським дипломатам до мук якихось „жебраків таджиків“, що му-сили ризикувати і часом накладати життям в нічних зносинах через кордон! Між сусідами, друзями й родичами ліг кордон...

Тоді ж англійські й руські дипломати вузькою смугою афганського Вахана встромили буфера поміж нашим та англо-індійським кордоном, які проходять тут на відстані всього лише 20 кілометрів один від одного. Від шпиля Повало-Швейківського до перевала Уз-бель в Сарикольському хребті на чотириста тридцять кілометрів він простягся далі і лише шпилем Курумди в Заалайському хребті кінчається зовнішній державний кордон Таджикистану з Китаєм.

— Я так багато, друзі мої, говорю про кордони Таджикистану, бо вони такі ж цікаві, як і вся країна, бо за цим тимчасовим і штучним тисячакілометровим пасом живуть сотні мільйонів робітників і селян, невілних, ограбованих, роздавлених колоній, бо за ним спалахують повстання, множаться червоні піки й радянські райони Китаю, зріють і виростають комуністичні революції глибокого безмежного Сходу. До кордонів Таджикистану долітають голоси тих мільйонів, що з цікавістю і надією прислухаються до грому на риштованні Сталінабаду й Башбуду. Луна цього грому перелітає кордони...

Знову живим вогнем мідних просторів тривожать добрі очі запального професора, своїми знаннями про новий край він ділиться з нетерплячою гарячковою радістю юнака, дбаючи про живе враження і творчий настрій, а не млявий роздум холодної послідовності.

Ми знову тонемо в душному морі пісків і глини. Півгодини до станції Кагану — бавовняні ниви блідозеленого лишая пісків — Бухарського оазу, потім поїзд провалюється в пустелю, в бронзовий, вигорілий горизонт. Поїзд оточують знову цементовані сонцем аеродроми Азії. Глиняна пустеля лягає безконечним немірним ватерпасом. Стальна подвійна дуга часто вирівнюється і витягається геометрично-рівними паралелями. Тоді поїзд з такою зухвалістю візується в мідну тишу загуслого горизонту, що глиняні аеродроми дзвенять і стогнуть. Тоді ми знаємо, що скоро будуть Карші.

В пісках і глиняному морі станція од станції лежить розділена сотнею душних кілометрів. Станції середне-азійських пісків проважують поїзд стандартною тоскою безводдя й самотності. Люди одвоювали в пустель цілком лише невеличкі зелені лишаї оазів. Дивна велетенська країна, де живуть лише острови і мертво німіють ріжі моря перетлілої глини.

Карші — виїнятка, багатолюдна і велика для цих країв станція. Спека більша, ніж у Бухарі і в пустелі. Чорна стрілка московського часу стоїть тут на 12-ій, а червона місцева на 2-ій. Ми в'їхали в зону, де різниця між московським та місцевим часом на дві години.

Навколо Каршів порижілий од спеки оаз. Зелено-жовта долина. Снопи ячменю, зв'язані місяців три тому, лежать просто на стерні, неприбрані, не складені в копи. Що з ними буде — коли підуть дощі, негода!.. Даремні турботи. За довгі місяці, одколи вони лежать, на ниву не впало й краплі дощу, ні сльозини роси з одверто-розпаленого неба. Піти, наступити ногою на янтарно-прозоре стебло-восковим попелом закурить воно над крихкою стернею. Солома перетліла на перець — палена згори і знизу на розпеченій черені голої долини, під задушливим дахом безхмарного жорстокого горизонту.

Леон каже, що він почуває себе, мов ті снопи ячменю: середнеазійське сонце висушило й спопелило йому шкіру і все під шкірою, йому день і ніч хочеться купатися й хочеться пити. Ми почуваємо себе майже так само. Протягом місяця незвичної спеки й згаги після Красноводська ще не купалися. В Бухарі ніде було. Арики маленькі, брудні, а синє чудесне море Красноводська — за півтори тисячі кілометрів мідного моря пісків.

Менше од нас усіх почуває спеку й утому Ашраф-Неяз. Це ж його рідне сонце, його пустелі й оазі. Він доповнює етнографічний вступ тов. Левашова про Таджикистан.

— Під вечір ми знову побачимо Аму-дар'ю. Місяць тому їдучи до Бухари, ми приглядались до її мутних глиняних хвиль, її глейкого безмежного розливу з півтора кілометрового безконечного Чарджуйського мосту, а тепер зустрінемо далеко вище її течію біля Керків. Історична, уславлена „ріка людства“, древній Окс, Аму-дар'я — впливає холодними й злими потоками з льодовиків північного схилу Гіндукуша, тече під іменем Вахан-дар'ї до злиття з річкою Паміром, після того зветься Панджем, себто П'ятиріччям, аж до зустрічі з енергійним та диким Вахшем і лише потім розгортається іменем Аму-дар'ї, напуває водами та обдаровує зеленим життям 3.906 кілометрів гірських полонин і вигланих сонцем пісків Середньої Азії. Ця основна водна магістраля Аму вбирає в своє материнське річище щедрі хвилі багатьох припливів, серед яких найбільші-Вахш, Кафірнінган та Сурхан-дар'я.

Розігнавшись і розлігшись на 750 кілометрів, Вахш напуває велику Курган тюбинську долину, у нижній течії розповзається широкими водами — творить непрохідні трясовиська і саги, вкриті

багатими хащами. Там виростає Вахшбуд — велика гідроелектрична станція, спорудження всесоюзного значення, що скує дику річку та використає доцільно колосальне родовище найдорогшого тутешнього скарбу — води. Навколо Вахшбуду і разом з ним проводиться спорудження великого, на кілька десятків тисяч гектарів Вахшівського бавовняного комбінату, що має піклуватися про високоінтенсивні культури бавовника і насамперед про „египтянина“... На Вахшбуді зараз 7.000 робітників. Багато — з інших республік Союзу. В Таджикистані відчувається значний брак робочих рук. Підчас громадянської війни, економічного занепаду, боротьби з басмачами — був незвичайно зріс еміграційний рух надкордонних племен Таджикистану. Населення тоді поменшало неймовірно. Перепис 1926 р. зібрав число населення менше проти довоєнного на 500 тисяч. В період мирного будівництва уже давно почався широкий процес рееміграції, повороту таджиків на батьківщину — його всіляко підтримує радвлада. В Кулябській, Гармській та Гісарській округах Таджикистану живе основна маса населення краю, шість відсотків населення — кочові й десять — напівкочові племена...

Кілометри азійських пустель довгі й одноманітні — Ашраф-Неяз ще багато розповідає про минуле й сучасне краю, до якого простелилась наша гаряча й димна путь.

Використовуючи сприятливі географічні умови — ізольованість і неприступність окремих країв, князівства колишньої Східньої Бухари були майже цілком незалежні, влада еміра бухарського була порожнім словом в непокірній країні таджиків. Але 1868 року Бухара стала васалом царської Росії і дворянсько-капіталістичний чобіт, не роздумуючи і не барячись, старанно розгромив і напівзалежні князівства Східньої Бухари. В благодійному холодку густих царсько-руських багнетів, під їх захистом та підтримкою емір Бухарський негайно поскидав дрібних місцевих емірів, замінив їх своїми беками. В країну таджиків посунула чорна хмара сарани — ціла армія емірських чиновників. Гніт і визиск супроводять одчайні й запеклі повстання. З допомогою тих же царських багнетів повстання жорстоко розчавлює емір.

Вже перед революцією країна вела півнатуральне господарство. Найнижча соціяльна верства — дехканська голота, забита й темна, цілковито скорена зверхніми можновладницькими верствами, а в кочових районах до того ще й поневолена родовими взаєминами, які робили масу іграшкою в руках ватажків племен та родів. Зразу над дехканством стояли місцеві глитаї — баї, що володіли найкращими землями й найкращою водою (іригація) та здавали частину земель „чайрикером“ (обробіток за долю) в оренту. Баї були підмурком консерватизму, емірської деспотії і сваволі й трохи згодом стали підпорою й базою басмачівства та найзапеклішими ворогами радвлади. За цією групою йшла численна чорна армія фанатичного, добре забезпеченого викуфами (земельними наділами) духівництва та хижого й прожорливого урядництва. Вкупі з баями ця темна сила визиску так завзято грабувала нарід, що часто цілі прикор-

Він удруге колишніх імперій
засипає фортеці й шляхи
і на місці оазів та прерій
океаном лягає сухим.
Обступає старі цитаделі
войовничий пісок — кочовник,
Металевого неба стеля
не почує руїни крик.
Вона дихає вогненным плином.
забира за верствою верству,
і історію, ліплену з глини,
обертає на глину просту.
Цитаделя величезних деспотій
у глибоких пісках потопа.
Не тривкий він —
Той цемент із поту,
із крові вікового раба...
Ти сурова, земле таджиків!
Твоє небо — важке і густе.
Тисячолітньою спрагою жити
диха жовте обличчя пустель.
Та назустріч натрудженим думам
кустарів твоїх і дехкан
котить колія радості струмом, —
паровоз у пустелі гука. —
Він піски забинтовує в шпали
і його переможницький гук
зве червону епоху сталі
та республіку чорних рук.

II

— З допомогою пролетарів братніх республік — з поміччю Червоної армії трудящі таджики звільнили свою землю од бандитських контрреволюційних загонів басмачівства та важкого господарського розвалу. У вересні-жовтні 1926 року у нас відбулася виборна кампанія, яка, замість ревкомів переходових літ, — відкрила республіку 354 радами та виконкомами, зібравши в них 2.723 чоловіка радянського таджикського активу. Наш радянський апарат тоді оновився на 70% — середняцько-бідняцький прошарок склав у радах цілковиту більшість. Вперше виступила виборцем таджикська жінка. В одній з волостей гірського Бадахшану число жінок-виборців досягло половини виборців. 1 грудня 1926 року в Дюшамбе відкрився анджуман — установчий з'їзд рад Таджикської Автономної Соціалістичної Радянської Республіки. Анджуман складався з кращої частини трудового дехканства і виявив інтереси й настрої всіх народів республіки. Перед обличчям поневолених мільйонів Індостану анджуман демонстрував правильність націо-

нальної політики радвлади й компартії, непоборну спілку трудового дехканства Таджикистану з робітниками й селянами Радянського союзу, — каже назір освіти тов. Мухамедов. — Виборна кампанія 1928 та 1929 років виявила величезне зростання активності мас. Наймитство та бідняцько-середняцькі дехкани висловились за негайне запровадження земельно-водної реформи, на керівній роботі 1928 року було дві, а 1929 року — 16 жінок. В джамагатських (низових) радах цього року вже була тисяча трудящих жінок-таджичок. Наслідком буйного зростання цієї активності трудових мас краю надзвичайний з'їзд рад у липні 1929 року зажадав, щоб ТАСРР входила в Союз самостійною республікою. Так народилась сьома — Радянська Таджикиська СРР. А колишній скромний Дюшамбе — понеділок — виріс на велику столицю — Сталінабад.

Назір освіти т. Мухамедов робить коротку павзу — він торкає рукою чорну чуприну, зводить ще чорніші очі. З коридорів таджикського Наркомосу долітає тихий шелест хапливих кроків, приголомшені вигуки, уривки слів.

— Першого року автономної республіки — наша країна мала лише піввідсотка письменних. На двісті чоловіка — один письменний. Після семи років вчення в старометодній, емірського стилю, школі учень часто не міг написати свого прізвища. Не маючи під собою жодного наукового ґрунту, ця школа лише зміцнювала релігійний культ, була фортецею чорної реакції. Ми створили радянську, новометодну школу. 1925 року новометодних шкіл було 6, наприкінці 1926 р. — 113, а 1929 р. — 500 шкіл. 30.000 учнів. В Сталінабаді ми організували 3 педагогічні технікуми, радпартшколу, сільсько-господарський технікум, музичну школу, сіть дитячих будинків, інтернатів та книгозбірень. Саме населення краю збагнуло перевагу новометодної школи: на кошти, зібрані самообкладанням, кишлаки побудували 100 нових шкільних приміщень. Значно сприяє розквіту радянського Таджикистану поворот таджикської інтелігенції з узбекського культурного табору до будованої культури рідного народу. Симпатії трудових мас до нової радянської школи все більше зростають...

До утворення ТАСРР — лише в колишньому Дюшамбе була одна амбулаторія. Уже 1930 року в країні є 55 лікарських пунктів з 133 лікарями, 22 лікарні з 580 ліжками — в них населення одержує безплатну медичну допомогу та ліки. Треба знати колишню темряву та відсталість населення краю, треба мати уяву про методи лікування універсальних таджикських знахурів — табібів, треба знати, що серед населення дуже поширені сифіліс, хвороба на очі, проказа, що 50% населення деяких районів хоріють на малярію, — щоб збагнути все значення цих заходів радвлади в піклуванні про здоров'я трудящих мас Таджикистану. Але й цього ще зовсім не досить — ще багато доведеться попрацювати в цій галузі.

— Величезне значення для нас має коренізація апарату. Ми доти не наблизимо радапарат до населення — доки корінне населення не буде в ньому переважати. Ми влаштуємо спеціальні

курси та висуваємо з трудового дехканства найактивніший елемент — і ще 1930 року досягли того, що радапарат наш, особливо низовий, коренізували на три чверті, а подекуди й більше.

Ще багато розповідав тов. Мухамедов та інші діячі молодого радянського краю.

Основою економіки Таджикистану є сільське господарство. Басмачівські напади та басмачівський рух до 1925 року призвели цю основу життя краю до великої катастрофи: посівна площа країни впала до 72% проти довоєнної. Внутрішні контрреволюційні елементи, які самі ж призвели край до такого стану, сичали по закутках, що бог покарав нарід жажливим голодом, від якого вимре все населення, що Таджикистан за радвлади ніколи не оправиться...

Проїшло лише кілька років. Посівна площа досягла довоєнного рівня. Неухильно розсувається площа найрентабельніших технічних культур, рвучко зростає товарова частина польового господарства. Найкращий доказ — бавовна. В роки басмачівства бавовництво умерло цілком, а вже 1930 року воно завойовує 132.000 га землі, зростаючи рік-поз-рік: 1914 року — 34.900 га, 1925 р. — 1.800, 1926 р. — 4.536, 1928 р. — 37.320, 1929 р. — 77.400. Бавовна в Таджикистані — шлях переходу дехканського господарства від півнатуральних форм господарства до грошово-товарових. Зростання бавовництва — наслідок і свідок прагнення дехканства до такого переходу. Велику роль в розгортанні бавовництва відіграє витискування хлібних та олійних культур з поливних земель на багарні, одсування рижу в райони, непридатні для бавовництва.

Зростає промисловість країни. До революції в Таджикистані було лише кілька кустарних майстерень. Уже 1930 року країна мала 9 бавовночисних заводів, 1 олійний завод по переробці фруктів, етерний завод, кишечний, млини, в Ходженті — шовкомотальна фабрика, працюють вугільні шахти „Шурабу“, в Канібадамі добувають нафту та озокерит, зростають соляні промисли, провадиться промислова розвідка Карамазарських цинкових копалень та Накетських мідних родовищ, які даватимуть щороку 10.000 тонн цинку та 5.000 тонн міді.

Та ще й досі головну роль в промисловості Таджикистану відіграє кустарне виробництво. По Таджикистану 20 тисяч кустарних закладів, в них працює 30 тисяч чоловіка. Занепале років басмачівства кустарне шовківництво, — 1929 року дало 11 тисяч центнерів коконів — утрьох більше, ніж давало до революції. Ліквідація басмачівства й ці великі успіхи радянського народного господарства збудили велику хвилю рееміграції — повороту таджиків, що в роки розрухи перейшли афганський кордон. До 1930 року повернулось 7.000 господарств — із тих 44.000 господарств, що були перебрались до Афганістану. Більшість реемігрантів — вихідці з бавовницьких районів Таджикистану. Курган-тюбинський та Кулябський вілайети (повіти) за час басмачівства згубили щось із 60% населення. Реемігрантська проблема щільно пов'язана з роз-

витком бавовництва — рад vláда всіляко підтримує реемігрантів, яких дуже часто грабує афганська прикордонна сторожа — окраденими перекидає на наш бік.

Ми залишаємо багатолюдні й галасливі коридори Таджикиського Наркомосу.

Над Сталінабадом густе, чавунне сонце і широка хмара сизої куряви. Сталінабад розсуває свої поземні, закурчавлені риштованням квартали на весь широкий котлован гарячого й димового гірського гнізда. Простора, кругла долина гнізда оточена невисокою рівною брамою покатих, вигорілих, зімкнутих краями урвищ. Рижа гірська гряда обступає Сталінабад широким туповерхим валом древньої природної фортеці. А нова залізниця з Термезу прийшла до столиці крізь зелені ворота, прорубані в широкій брамі річищем Варзоба або Дюшамбе-дар'ї, її неглибокими, свіжими та бистрими водами. У центрі міста багато нових, щойно закінчених будинків, місто помережане, обрамлене кострубатими попелястими гаями риштовань. Ось біля нового зеленого проспекту містечко білих стандартних будинків, трохи далі скидає з себе шкарлупу риштовання щойнонароджене друге сонячне місто. Зелений закурений проспект зв'язує місто зі станцією. Широкий жолоб бруку оточений просторими алеями. Камінний жолоб наливає місто автомобільним гомоном, густими криками сирен. В розлогах, просторому Сталінабаді сила автомобілів. Вантажних, легких. Особливо вантажних.

— Сталінабад з верблюда пересідає просто на авто, — пояснює нам комсомолец Барха Лятиф, співробітник товариства пролетарського туризму.

Ми сідаємо в автобус. Барха Лятиф має допомогти нам виїхати на Вахш-буд, він супроводить нас до сталінабадської контори будівництва. За станцією, за мілкими брудними аричками на вигорілому відкритому майдані контора розташувалась тісним і закуреним табором.

— Ві-і-ють ві-і-три та й буйнесенькі..

Ця пісня зустрічає нас у куряві подвір'я вахшбудівської контори, в Сталінабадській базі, за п'ять тисяч кілометрів від батьківщини тих популярних вітрів, серед такої глибокої спеки, яку здається століттями не ворущать ніякі вітри. У дворі парусові намети, гарячий попіл збитого ґрунту.

— Петрику, куди ти? — гукає чистою полтавською мовою мала дівчина. Діти бігають по двору по кісточки в гарячому сипкому пілу. Жодного деревця. Душна гола долина лежить під небом, що не знає дощів. За брамою вигорілої гірської гряди — гарячий Афганістан, країни Індостану.

— Ви на півдорозі від вашої України до портів Індії, — Левашов дивиться на мене й Леона. — Давайте умовимось, товариство, що в перші ж роки радянського Індостану вкупі зробимо подорож від Москви й Харкова через Сталінабад до Тихого Океану. Оце буде подорож!

Професор скріпляє цю несподівану умову серйозним і врочистим потиском руки — Леонової, Ашрафової, моєї.

— А тут багато ваших родичів, — киває Арсен Маркович на дітей, що гукають одне одного Петриком та Наталочкою.

Головний керівник контори Вахшбуду тов. Федько — недавній червоноармієць. Його оточує в конторі, супроводжує кожен його крок на подвір'ї силенна сила людей, які хочуть виїхати на Вахшбуд. Розмови, просьби й нарікання точаться тут лише навколо дороги на Вахшбуд. У дворі контори стоїть багато ваговозів, але їх замало для будівництва. На вантажні автомобілі у тов. Федька записано в чергу 350 чоловіка робітників. Вони приїхали з Гумані, Самари й Саратова, вони їхали день і ніч, по два і по три тижні, їхніх рук нетерпляче чекає Дика ріка — Вахш — а вони уже по четвертій добі нудяться на душному подвір'ї контори, не можуть дочекатися місць на ваговозах. Багато з них з жінками й дітьми. Діти змучені курявою дороги, спрагою, незнайомим жорстоким сонцем — вони в'януть на брудній черені подвір'я, по-своєму мріють про річку, набридають батькам слізьми й запитаннями.

До Вахшу 120 кілометрів — транспорт має недостатню кількість ваговозів. Тов. Федько нервується, він сердиться, сердяться на нього — але він незмінно обіцяє кожному: поїдеш завтра, поїдеш післязавтра. Робить собі якісь помітки, записує на чергу. Присадкуватий і заклопотаний, з полупленим носом і порепаними губами, хвилюючись він переходить на українську мову. Пам'ятаючи, що вона — одна з державних у Союзі, під звуки „Віють вітри“ забуваючи, що Вахш у Сталінабаді, а не на Барвінківщині, — товариш Федько відповідає саратівцям і тамбовцям мовою, яку вони вперше чують. Він дає навіть нею накази шоферам-таджикам і ті вже навчилися його розуміти.

З вантажниками так сутужно, що нам не допомагає ні лист Наркомосу до контори, ні земляк-начальник.

— Вахшбудові зараз потрібно сім тисяч робітників. Має він чотири тисячі. У мене черга — 350 чоловіка робітників — каже нам тов. Федько. — По тижню чекають. Учора й сьогодні багато пішли пішки — перевозимо лише жінок їхніх та дітей. Нічого не вдію — заждіть...

Чекати не можемо. Підходять до краю, вичерпуються засоби, час, енергія. Подорож уривається на порозі ще одного запланованого рейду, що мав бути хоч і недалекий (від Сталінабаду), але цікавий і важливий.

III

— Не сумуйте, — обзивається ширій браток Ашраф, коли ми прощаємося з ним у Сталінабаді. — Хіба це перший і останній рік? Наша дорога така ж безконечна й широка, як і дорога нашої кляси, наших республік, що не спиняється на шляху до єдиної світової республіки чорних рук. Нової ж весни, нового року ми

приїдемо сюди знов просто на Вахш, у кишлак, вивчати радянський цвіт молодого краю, працювати в розбудженому, оновленому, соціалістичному кишлакові. Наша сьогоднішня перша подорож — синтетичне знайомство з краєм, шлях до глибинного життя республіки. Друга наша подорож — у кишлак. Це будуть дві частини єдиної великої повісті. Кишлак і Вахшбуд... Згода? Так до нового року, друзі, до зустрічі, до весни. Салям. До нової весни!

Над Сталінабадом водоспад сонця й куряви. Він шумує й розливається громом ваговозів, грохотом риштовань. До нього підходить широкий аеродром, несучи на своїй гарячій черені сталльні тулуби шикованих у лави літаків. Підступивши до самих воріт Індостану, розставляючи високу свою варту на межі вільної і поневоленої Азії — молода столиця багатого й маловідомого Таджикистану днями й годинами наздоганяє старших своїх індустріальних побратимів — Менськ, Харків, Москву.

„Першорядним завданням пролетарської революції є послідовна ліквідація всіх залишків національної нерівності у всіх галузях громадського та господарського життя і насамперед плянове насадження промисловости на окраїнах“.

Сьогодні ми чуємо живий голос цього наказу X з'їзду РКП в громі риштовань Сталінабаду, ми пишаємось сьогодні втіленням у життя переможних ідей комуністичної революції. І сьогодні ж ми читаємо в таджикській газеті „Таджикістоні сурх“ („Червоний Таджикистан“):

„За повідомленнями індійських газет — стан селянства Бірми (колоніальні володіння Англії) стає нестерпний. Насуває й шириться голод. Багато люду гине від отруйних гадюк, які скопляються там, де голодне населення їсть м'ясо пацюків. Спекулюючи на народніх злиднях та голоді, лихварники та крамарі встановили на харчові продукти неприступні для широких мас ціни. Місцева влада, замість організувати допомогу населенню, — вирішила підвищити в зубожілих районах подушний податок від двох до трьох рупій“.

„Демонстрації проти магараджі (місцевого деспота) в Кашмірі закінчились сутичкою з військом. Не зважаючи на атаку кінноти й дужий вогонь, натовп дав одчайну відсіч, мавши чотири забитих та шість пораних. З боку поліції та війська нараховують 90 пораних“.

„Як повідомляє „Таймс“, в районах Бірми (Індія) останнього часу значно посилвились активні виступи повстанських загонів проти поліції та війська. В околицях великого селища Алайнмайс повстанці заманили урядове військо в засідку. Сталася жорстока баталія — обидві сторони мають великі втрати. В окрузі Проум трапилося кілька сутичок поміж військом та повстанцями“.

Кашмір та Бірма — це не так далеко від Сталінабаду, зовсім не так далеко, але по той бік афганського кордону, під п'ятою

англійського імперіялізму. По цей бік — комсомол просторої Середньої Азії, звертаючись сьогодні до комсомолу всього Радсоюзу з закликом допомогти йому в боротьбі за бавовняну незалежність СРСР, каже многоголосими вустами „Таджикістоні сурх“:

— Туркестан — колишня царська колонія, край закріпаченого рабського труда, край грабіжництва, насилля, вотчина великодержавних опрічників, за невинної допомоги союзного пролетаріату йде до повної перемоги соціалізму, минаючи жорстоку стадію капіталізму.

Жовтнева революція, звільнивши трудящих Узбекистану, Туркменістану, Киргізії, Таджикистану, Каракалпакії від потрійного ярма: руського капіталізму, державних жандарів, „своїх власних“ кровососів: баїв, манапів, мул, відкрила перед нами, як і перед цілою нашою країною, такі можливості розвитку, яких не знало досі людство. Весь колишній Туркестан — тепер цьому доказ. Доказ, що не лишає жадних сумнівів.

Розвиваючи велику соціалістичну промисловість, під керівництвом партії Леніна, Середня Азія успішно перебудовує сільське господарство на соціалістичний лад.

Те, що для багатьох вчора ще було мрією, фантазією, сьогодні втілюється в Середне-Азійський велетенський сільськогосподарський машинобудівництво, Карабугаз — найпотужніший хемічний комбінат, Карамазар — величезний комбінат кольорової металургії, Кадир'я-буд, Чірчік-буд — потужні електроенергетичні басейни, Вахшбуд — невідоме на світі іригаційне будівництво — маяк на кордоні Афганістану, радгоспи, МТС, колгоспи.

Середня Азія перетворюється на велетенський індустріально-аграрний комбінат, що завойовує країні рад бавовняну незалежність од світа капіталістичних хижаків.

Кожна нова перемога, кожна фабрика, завод, радгосп, МТС, колгосп, школа, побудовані нами біля воріт Афганістану, Індії, Персії, Китаю — біля воріт заможного колоніального Сходу, нові тисячі національного пролетаріату Середньої Азії, наймитів, бідняків, середняків, об'єднаних у колгоспи, закликаних до керма державного управління, тих, що ліквідували свою неписьменність, — все це є доказ переможности ленінської національної політики.

Кожна наша перемога на далекому сході Радянського союзу гримить призовним гаслом для пригнічених і поневолених рабів колоній та півколоній — рушати нашим шляхом.

С. ШАХІВСЬКИЙ

ПРО „ПЕРЕШИХТОВКУ“ І. КИРИЛЕНКА

(Порядком дискусії)

„Світ хоче бачити героїв наших днів. Хто вони, що, переробляючи світ, переможно трощать старе, в цьому процесі самі перетворюючись; хто вони, що воля партії їх кинула на штурм. Старе й мале про них повинно знати“?

(Ів. Кириленко. „Перешихтовка“. Вступ).

У ВСТУПІ до роману Кириленко ще раз нагадує про основне соціально-замовлення пролетарській літературі—про показ збірного типу—позитивного героя нашого часу, героя праці. Реалізації цього настановлення від автора ми в першу чергу в праві вимагати.

Наші радянські заводи, наші соціалістичні підприємства дають змогу письменникам черпнути з них якраз таку тематику. Саме на велетнях-заводах є найбільше змоги показати героїв сучасности, показати клясову практику цих героїв—виробництво, дослідити процеси народження в них нових, психоідеологічних якостей, художнім словом допомогти народженню нового. Комплексного показу велетня заводу—аванпосту соціалістичного будівництва, його людей, всю силу і міць техніко-соціальної реконструкції виробництва ми чекаємо від роману.

Реконструктивна тематика має якнайбільше прислужитись створенню такої художньої методи, що її властивості зформовує творить пролетарський письменник. Виявити, як ця тематика впливає на художню методу автора—ось третє завдання нашої розвідки.

Роман починається патетично піднесеним вступом про могутнє будівництво республіки, про переклик гудків індустрії і шахт, заводів і паротягів, проголошенням буйного росту всієї республіки в комунізм.

Далі автор переходить до цілком конкретного показу заводу наших днів, до металургійного гіганта ім. Петровського та Леніна в Дніпропетровському.

Провідна галузь соціалістичної реконструкції—металургія з могутньою технічною базою, з тридцятип'ятитисячним колективом робітників, колосальними партійними, комсомольськими організаціями—являє пляцдарм роману. Кириленко дуже вдало вибрав собі об'єкт творчости.

Одною з основних позитивних рис творчості Кириленка є настирливе його бажання порушувати максимально злободенні, живі теми. В новому романі „Перешихтовка“ письменник цієї лінії додержується.

Прориви на заводі, боротьба за плян, проблема шихти — весь комплекс злободенних питань виробництва охоплені в романі. „Перешихтовка“ діє напрямом ліквідації відставання пролетарської літератури від темпів доби.

Безперечно, вірне настановлення на тематичну актуальність, проте, і в попередній творчості Кириленка („Кучеряві дні“, „Натиск“) інколи виливалось в художню поквапливість. В романі „Перешихтовка“ ця поквапливість, невміння як слід організувати матеріал особливо гостро відчуються, що призвело до низки серйозних проривів, на яких слід зосередити увагу автора й читача.

Критика щораз посилює свій наступ на ворожі вилазки в художній літературі. І Гуменна і Антоненко-Давидович, і троцькістські та всілякі інші контрабандисти зустрічають належну відсіч пролетарської критики.

Але не слід переносити цілковиту увагу лише на ворожий фронт. В іншому пляні, іншими методами, проте, з принципових позицій слід критикувати хиби і прориви пролетарських письменників.

Роман „Перешихтовка“ має низку проривів і хиб. Складний механізм роману значною мірою утворюється з бракованих деталей, що заважають механізмам рухатись, діяти. Цей творчий брак треба виявити, від нього слід очиститись.

За задумом, автор хотів основну увагу зосередити на комсомолі та молоді, що становлять вирішальну силу на виробництві — він хотів подати боротьбу молоді за конкретну ділянку роботи, за шихту.

Слід одразу оговоритись, що проблему шихти автор не зумів подати як основний ідейно-проблемний стрижень роману, з шихтою „конкурує“, і досить таки вдало, інша проблема, що про неї мова йтиме нижче, — проблема перешихтовки людського матеріалу.

Ця „конкуренція“ не дає змоги Кириленкові технічно широко, технічно вмотивовано подати боротьбу комсомолу за техніку, розгорнуто подати картини трудових боїв комсомолу, подати портрети окремих героїв праці, зв'язуючи обидві проблеми „Перешихтовки“ в одне ціле.

Вперше війну комсомолу за шихту автор подає картиною нічного штурму.

„Вони (комсомольський провід. — С. Ш.) востаннє обходять печі. Вже вечоріє, незабаром над заводом впаде ніч. Це стане початком комсомольського штурму“. Читач напружено чекає картини нічного комсомольського штурму біля горна, біля вагонетки, але замість всього цього... червоний куток, переносна друкарська машина, величкий юнкорівський рейд, що закінчується випуском штурмівки-метелика. Ми не хочемо заперечувати величезної ваги заводської преси й участі в ній комсомолу, проте, не листівки і не біля друкарської машини вирішуються доля топлення, доля шихти.

Але, може, ця картина випадкова, може автор цієї статті вивав її з цілого тексту роману і подає нетипове.

Ні, ця картина є лейтмотив у показі комсомолу і далі раз-у-раз повторюється в романі.

„Вже дві декади б'ється комсомолія доменного за шихту. Дні і ночі погід печами шастає контроль, щоранку гримить метелик“ (підкреслення тут і скрізь далі наші.—С. III.). Знову, як бачимо, штурм ототожнюється з метеликом.

Штурм метеликами вирішальних наслідків не дає і Кириленко примушує комсомольців ламати голови над винаходом рецептів.

Замість дійсно мобілізувати комсомол на виробничі штурми, розташувати вірно свої сили, боротись проти клясового ворога на виробництві, самим вивчати техніку,—комсомольські штабісти діють лише словом.

— Треба звернутися з листом до комсомольців усіх цехів, що зв'язані з доменним.

— Ідея! — гукає Калач“ (214 стор.)

І коли, за Кириленком, — „Значить, наші штурми змобілізували масу“ (257 стор.), то виникає ідея, що завершує боротьбу за плян, остаточно ліквідує прориви:

— „Тут хтось пропонував написати листа до Криворіжжя, Єленівки та Рутченкова—вів далі Свириденко

— Правильно, листа—схваляють присутні.“

Цей лист остаточно вирішив долю доменного цеху, бо вже через дві сторінки:

— „Привіт героям-доменцям, що дійшли стопроцентного виконання пляну“ — громи музики і оплесків, дата, місто творчости... і роман закінчено.

Ми простежили лінію боротьби комсомолу за шихту, показали, як Кириленко зрозумів і в чому показав ролі металургійного комсомолу, як, обминаючи виробничий фронт, виробничі штурми, звів діяльність організації до балачок і промов на виробнарадах, до юнкорівських рейдів, до писання листів і відозв—дуже важливої, проте, безумовно, не основної лінії діяльності комсомолу.

Письменник не вивчив діалектично, всебічно комсомолу, пішов лінією найменшого опору, зібрав зовнішнє—говорене й писане, і через це своє одностороннє, поверхове сприйняття подав комсомол металургії.

З роману не видно, як в процесі боротьби за метал створюється виробничий авторитет комсомолу, як комсомольці просуваються на провідні професії, опановують техніку.

Як же автор подає виробничу діяльність комсомолу і всього робітничого загону? Між іншим, лише декількома рядками. Кириленко (то пак, Отава) навіть шкодує, що саме, дякуючи ентузіястам, він не мав змоги докладніше вивчати пригоди Зарубного і Лії. „Вирішив був знову взятися за продовження пригод Зарубного, але Ступницька погнала в мартенівський цех. Там троє робітників, ризикуючи життям, при температурі 110⁰ відремонтували мартенів-

ську піч, замість трьох діб, за один день. Волков, Дрожнов, Карпін—ось імена героїв-мартенівців, що зберегли країні 240 тонн сталі“—і все, більшої уваги автора цей подвиг, цей яскравий факт свідомості робітника сучасності не привертає; читач мусить про нього відразу забути.

Ми навели тут увесь уривок не тільки тому, що він знаменний масштабами уваги авторової, він цікавий і з боку маніри писати: суха інформація, гідна хіба інформзведення статвідділу. У всякому разі в стінгазетах такі події подають яскравіше. І найхарактерніше—метода поверхового фактажу, сковзання по поверхні явища, без психологічної аналізи, без поглибленого усвідомлення факту, тут виявляється якнайбільше.

Після досить таки розтягнутої, патетичної біографії Лії—головної героїні роману—Кириленко буквально „в последних строках письма своего“ додає:

„— Лія крізь сльози сміялася усмішкою любови й подяки“.

„— В осінньому чистому повітрі якось особливо гучно вистукували пневматичні молотки“ (цей образ має підкреслити настрої Лії—(С.Ш.))

А вже потім:

„— Надударні бригади безперервно ремонтували покалічену домну“ (стор.251).

Ні до цього (крім наведеного вище уривку на 218 стор.), ні після цього про надударні бригади, про самих ударників ремонту домни—ні слова.

Цікаве ставлення авторове до праці. Каталя — одна з провідних професій доменного виробництва. Ніхто не стане заперечувати, що праця каталя важка фізично і якраз заходи партії, в першу чергу, скеровані на механізацію трудомістких робіт не тільки в металургії, а й на транспорті, вугільній промисловості тощо.

„... Це каторжна робота...“ — характеризує її комуніст Ротман. На стор. 98-й той же Ротман веде діалог з директором Юровським, знову виставляє теорію каторжної праці, додаючи:

„— Ви ж тільки подумайте, ми закінчуємо побудову соціалізму, а тудівники цього фундаменту, буквально насаджуються“ і далі:

„— Яка каторжна яка важка, яка допотопна ця робота“.

Правда, директор пробує заперечувати, але, як блідо, як не-впевнено звучать його мотиви.

Чи можна після цього говорити про показ трудового героїзму каталів, чи не диво, що улюбленого героя Калача він жодного разу не покаже як героя праці. Автор не просякає й не подає внутрішнього світу робітника, трудової психології ударника. По інтелігентському зовнішньо сприйнявши „жах“ важкої праці, він не зумів подати труд як справу чести. Не подаючи зразків праці, як справи чести, відваги і героїства, автор не зумів подати образу — зразка поведінки саме на виробництві.

Але, безперечно, центром тяжіння, вузловим пунктом, на якому зхрещуються всі лінії сюжету — основною героїнею роману, з якою стикаються всі персонажні, є „дочка заможних батьків“, гімназистка, а потім офіцерша, а потім артистка цирку, кіна і ще щось і ще щось — *Лія*.

Її біографію (навіть не біографію, бо, напр., соцпоходження Лієне автор обминає), пригоди й „злоклучення“, її природню шляхетність, вродливість, нарешті, безудержне тяжіння до добра, що веде героїню через всілякі перипетії до виробництва, повертає увагу авторову, власне, складає другий ідейно-проблемний стрижень опрацьований за іншою, ніж перший, метою, в значній мірі витискує всі останні мотиви роману.

На змалювання її принад автор не шкодує фарб.

Експозиція — знайомство з Танею:

„— Проте, Лія мені подобається. Хоч і кручена, очевидно, не наша, а втім, хоч не ламається, проста дівчина.

— Весела жінчина — вставив Отава — море експансії“.

Вдруге автор виводить на кін Лію вже в іншому оточенні, серед заводської, старої інтелігенції. І дивно, Лія і тут одразу завойовує симпатії. Мало того, що вона прикрашає собою досить нудний журфікс зубрів, вона надає культурного тону в цій п'янці:

„І раптом, наче за команду, всі встали з-за столу й попростували до кабінету, де Лія, *вигнувши струнку спину, відкинувши трохи назад чорно-блискучу голову, спустивши на очі тонкі повіки, бігала ніжними пальцями по блискучих клявішах, а струнка ніжка час-від-часу натискала на педалю...*

... Грала Лія, грала захоплено якогось клясика, і всі відчули себе в полоні цих звуків *благородними людьми з високими пориваннями*“ (підкреслення наше. — С. III).

Автор, бажаючи показати музичні таланти улюбленої героїні, чомусь не зумів її показати в іншому місці, крім п'янки старої технічної інтелігенції; аби показати всю силу Ліїного таланту, показує які хороші, „благородні“, які музично-культурні ці інтелігенти, Подає все це автор м'яко, тепло, через Лію повертаючи симпатії до „зубрів“, замість гостро засудити отаку інтелігенцію і засоби їхньої розваги.

Кращого комсомольця — Калача — автор закохує в ту ж таки Лію.

„Васька поспішав до своїх вагонеток, а йому уявлялася давно омріяна, мила картина...“ (далі йде опис в тому стилі, що ми його наводили).

Думки Калача не біля руди, а про те, що по зміні він зустрине „її“.

Чому цей роман Кириленко подає не як особистий прорив Васьки, як і не засуджує його захоплення міщанським кіном? (Дуглас, Мері Пікфорд тощо).

Для того, аби реабілітувати Лію за минуле (вона і тоді була у автора ніби надклясовою істотою), Кириленко використовує додаткову сюжетну лінію — пригоди Зарубного під час громадянської війни.

Поступово війна зводиться до романтичної, пікантної інтриги молодого, красивого комбрига червоних з п'ятнадцятилітньою дружиною підстаркуватого полковника.

Невідомо з яких причин, бо навіть фізіологією вчинків офіцерши Лії не вмотивовується, Лія краде военнополоненого комбрига провозить лінією фронту, передає червоним. Робиться все це за допомогою досить дешевих ефектів а-ля „Укразія“ — переодягнення, мовчазний шофер, літня ніч при місяці, шалений біг авта. До речі дивує, що Зарубний, якого гостинно прийняли білі (навіть запропонували військову кар'єру, знаючи, що він комуніст, робітник), як тільки попадає в стан червоних, зустрічається матюками. Його б'ють так, що потім він надовго залягає в лазареті — мотивів „звірства“ червоних ніяких не дано.

„— ... Після громадянської війни життя гралося мною, як буряне море трісочкою. Я працювала в дитячому будинку, і так любила маленьких замурзаних карапузиків. За батьків (вони були заможні), — скоротили. Потім років за два кінофабрика. І там не пощастило. Почалося перманентне залицання начальства, обмацування, немов худоби, а коли дала одкоша, — знову пригадали батьків, і знову опинилася на вулиці“ (249 стор).

Тут Кириленкові симпатії *цілком на стороні притиснутої від революції Лії, а її утискувачі подані цілком узагальнено.*

Автор розуміє Лію теж не як випадок:

„— А Тані здавалося, що обіймає вона не худі Лієні плечі, а тисне до своїх грудей особисті болі й покривджені мільйони Лії, Ротманів, Стоянів“.

Автор згадує мільйони Лії (невже так багато).

В цій тираді Кириленко ще до того звалив в одну купу болі притиснутої від революції буржуа (Лії), особисті болі комуніста Ротмана й кадрового робітника Стояна. *Зрівнялівка дійсно знаменна.* І врешті, як заключний акорд, звучить піднесена фраза „безпристрасного спостерігача“ — письменника Отави.

„— Ліє, — сказав він ніжно і мрійливо, — ви шматок щастя“.

Лію автор трактує не з класових позицій, а як надістоту, взято її не з життя, не як згусток дійсності, а запозичено цілком і некритично перенесено з буржуазної літератури.

Метода подачі цього образу це ще раз стверджує, бо й вона запозичена з того ж джерела. Це героїня екрану. Пов'язання її імені з Мері Пікфорд не випадкове.

Цей типаж, що так щасливо конкурує з іншими елементами роману, є повною протилежністю до того замовлення, реалізувати яке нам обіцяно. Проте, саме він (тип) привернув основну увагу автора — ось в чому *найбільша хибка твору.*

Зупинімось на схемі розташування класових сил в боротьбі „за“ та „проти“ металю. З одного боку — комсомол на чолі з Танею та парторганізація бореться проти перешихтовок, але з другого — їй хтось мусить протидіяти. Цю протилежність — класового ворога Кириленко майже не вбачає. Хто, скажіть нам, являє

конкретного ворога на металургійному заводі, хто зриває плян на 30%. Інженер Файн? — Ні. Свідомого шкідництва він не провадить (вибух—випадок); основного — мотивів частої перешихтовки, як шкідницької його роботи — не виявлено ніде, він просто „не цього світу людина“, що швидше викликає до себе жалість, ніж ненависть. Ідейний шкідник Мілославин — розбита, морально похована людина — теж викличе до себе почуття жалости, а не бажання знищити його як ворога. *Маніра подавати ворога „приниженим“, розчавленим, безсилим, не викликає клясової реакції, не мобілізує читача на боротьбу з ворогом. Соціяльна вартість цієї сторони роману замала.*

В постаті Ярова — опортуніста-кар'єриста — автор в намаганні подати все в чорних фарбах доходить до іншої протилежності. Від експозиції до кінця Яров — „витриманий“ опортуніст, наволоч, про що всі знають, хоча до кінця книги чомусь очікують, виявляючи певне примиренство.

Переродження Ярова, червоногвардійця в минулому, старого члена партії і саме на великому заводі, в здоровому партійному оточенні, не виявлено, не вмотивовано, як клясові сили рухають Яровим не відомо.

В його постаті, вживаючи лише чорної фарби, схематично, одностороннє подаючи опортунізм, автор нікого проти опортунізму не мобілізує.

Як на елемент схематизму, однобокого показу партійця, треба показати на Мудрого. Самий підбор прізвища вже багато чим нагадує двокольорові плякати. І коли Ярова подано чорним, то Мудрого пофарбовано з голови до п'ят в червоне.

Мудрого Кириленко примушує лише виголошувати тези з різних постанов партії. Само по собі досить почесне завдання, але для літературного персонажу таке перевантаження промовами, гаслами, говорильнею — раціоналістичний відрив від конкретного, повсякденного життя, чреватий сумними наслідками. Промови і гасла, взяті в необмеженій кількості, перетворюються в іншу якість.

Безперечно вдаліший, свіжіший є тип Тані, але й вона певною мірою ідеалізована, скута в рядки схеми. Автор не подає її в процесі протиріч, в якому провідне протиріччя було б найбільш виявлене і складало б зразок поведінки, а як щось, закінчене ви-кристалізоване.

Проте, було б невірно не відмітити низку вдалих персонажів у романі. Катазь Васька Калач, зростання якого подано цікаво, в якому ще багато невитраченого намулу від безпритульності і водночас в якому автор зумів розглядіти культурного робітника. Дуже цікаво подано тип робітника Стояна — його любов до виробництва, тяжіння до освіти, віра в силу молоді для багатьох робітників, особливо старшого віку, з старою психологією, зуміють вказати шляхи стати зразком поведінки.

Свіжа і цікава думка пов'язати бої громадянської війни з боями за метал (майстер Храмченко, меншою мірою Зарубний).

Автор вірно розуміє диференціацію серед технічної інтелігенції, хоча саме полюсів розподілу остаточно не виявив — шкідницька діяльність частини техінтелігенції змазана.

Отже, висновки. Як впорався Кириленко з тими трьома настановленнями, що ми їх зазначили спочатку?

1. *Показ героя доби.* — Цього героя в романі немає, і Таня і Вася такими зразками стати не можуть. Таня тим, що вона ідеалізована, Вася, як герой трудового фронту, майже не показаний. В романі є цікаві персонажі — Стоян, Ротман, проте, і вони збірними, ведучими типами доби не являються.

2. *Показ заводу:* а) реконструкції заводу, як і показу його техніки взагалі, у романі дуже мало, багато пейзажів, видів, а не технічної суті заводу — процесів роботи;

б) не виявлено нового, соціалістичного ставлення до праці, як взагалі дуже мало трудової психології;

в) перешихтовки людського матеріалу Кириленко не подає, бо тоді б слід було б показати, як комсомол витискує Ярових, Файнів, заміною зняті з соціальної шихти елементи, слід було б у всій широчині подати не лише перешихтовку пролетаріату за рахунок поповнення його лав трудовим селянством, а й показати переплав нового складу і нову якість нової шихти. Ті натяки на реалізацію цього завдання, що вони є в образах Сидора, Якова, незадовільні. Автор приділив увагу переродженню буржуазної жінки, пристосуванню її до оточення й невірно розв'язав цю проблему.

3. В методі всього роману — багатопляновість сюжету, розпливчатість. Завод подано в плані реалістичному. Громадянська війна примушує автора збитись на романтику. Постаті Ярова, Мудрого не виходять за межі схем, а в психологію шкідника Милославіна автор надмірно заглибився. Врешті, Лія подана в плані буржуазного кіна. Зриви ідеологічні (ідеалізація буржуазної жінки, копірвання в психології шкідника тощо) відбилися на художній методі роману, як і різнопляновість методи наклала свій відбиток на персонажів твору, розхитала його ідейні основи.

В романі з індустріальною тематикою, з вірними настановленнями на актуальність і злобу дня автор припустився низки серйозних ідеологічно-творчих зривів.

Тим чіткіше їх треба виявити, тим гостріше скритикувати, що автор перебуває у динаміці і рості, що від нього пролетарська література і пролетарська суспільність багато чекає.

СЕРЕД КНИЖОК ТА ЖУРНАЛІВ

НЕЗДОРОВИЙ ПОБУТ І ВЕРХОГЛЯДСТВО В ТВОРЧОСТІ МИНКА (В. МИНКО. „ШТУРМОВЦІ“)
Вид. „Молодий більшовик“ тир. 40000 1931 року. Ц. 75 коп.

НЕЩОДАВНО вийшла з друку в вид-ві „Молодий більшовик“ в „Художній бібліотеці молодого робітника“ повість В. Минка — „Штурмовці“. Штурм старого побуту, що не відповідає новим умовам нашого виробництва, і шлях до нового побуту через побутові комуні подає нам автор. Тема надзвичайно актуальна на сьогодні, і в літературі це питання зовсім мало висвітлене.

Повість подається в двох плянах: виробниче життя й побут робітничої молоді. Автор намагається подати штурмовців промфінпляну, штурмовців на виробництві і одночасно подати цих героїв штурмовцями нового побуту. Розгортаючи сюжет повісті, автор поступово „з'їждає“ в основному на побут, а виробництво подається схематично, не поглиблено, як загальне тло побуту.

Минко змальовує життя одного великого заводу. Але завод подано так, що читачеві важко зрозуміти, що ж це за завод. Лише в деяких місцях ми, читаючи про свердловциць та про ливарний цех, — зможемо догадатися про характер описаного заводу. Але, що продукує завод — читачеві „не суджено“ про це дізнатися.

Пишучи про завод, автор дає мотиви боротьби з прогульниками, з клясово-ворожим елементом, подає боротьбу з проривом на заводі, але з кожного такого розділу спадає на очі поверховий підхід до трактування цієї теми.

На заводі прорив. Недовиконання промфінпляну іноді доходить до тридцяти відсотків. Як ж причини прориву? Причин автор не подає, прорив, виходить, „в порядку вещей“. Робітники напружено працюють, їдять хапаючись; „ледарів в цеху одиниці. Ударників сотні“ (20 стор.). За такого стану прориву не повинно бути, а навпаки — є всі передумови виконати намічений план. На штурм прориву молодь зорганізовується в бригади. Комсомольці утворюють першу молодняцьку бригаду, оголошують себе за ударників і підписують договір на соціалістичне змагання. І про змагання, здається, все. В боротьбі за знищення прориву видно лише молодь. Невже на заводі видно лише молодь? Ні, цьому повірити не можна, бо крім молоді, є ще старі кадровики цього заводу.

У ліквідації прориву боротьба з прогульниками повинна займати не останнє місце. Але з ними повинна організовано боротися сама маса, робітництво. І тоді прогульництво, як зло, зникне, Минко за боротьбу з прогульниками береться „особисто“, через юнштак, помічника директора. Маси, робітництво не мобілізовані проти прогульників Гармаша та Остапова, не вони виставляють „опудало“ на Гавриша. Ця „особиста“ боротьба породжує такі думки, що: „З себе, дурні, сміється. Сьогодні з Гавриша опудало поставили, а завтра й на вас поставлять“ (76 стор.).

Мало говорить автор про кадровий склад робітництва, а вони, як ми знаємо, своїм досвідом і умінням навчають молодь. Минко зовсім не говорить про них, коли не вважати за дієву особу Сакала, який висловлюється за непотрібність виробничих і побутових комун.

Не звертає уваги автор на те, хто винний у прориві. Може, винне те підприємство, що постачає сировину. Але автор, взагалі не пише про зв'язок заводу з іншим виробництвом, насамперед з тим, що постачає сировину. Винна в цьому, може, адміністрація, але про неї автор не згадує. Складається враження, що завод „без керма і вітрил“ і ні директора, ні заводського комітету в боротьбі за промфінплян нема. Все це підміює юнштаб.

Автор мало сказав про організацію роботи в виробних комунах. Про них автор сказав кілька скупих загальних фраз. Виробничча комуна, що об'єднує найкращу частину робітників виробництва, безперечно, застрільники у виконанні промфінплану і про їхню методи роботи треба б говорити більше.

Читач з повісті „Штурмовці“, не побачить заводу, як міцної, організованої, чіткої виробничої одиниці, тому що не видно партійного керівництва. Серце заводу, надхненника у боротьбі за п'ятирічку, за майбутнє — парторганізацію — Минко затер. Секретаря партосередку Андрія Баракалова не можна вважати за такого, бо нечіткість, роздвоєність, неучастя його в боротьбі за виробництво позбавляє його рис активного ідейного комуніста.

Міщанин у побуті дома і пасивний, безпринципний затертий на виробництві. В домашніх обставинах, у ставленні до своєї жінки Тані партійності в нього зовсім обмаль. Таня лише знає кухню, дитину, і Андрій з цим „мириться“, а переродження Тані йому трохи навіть не подобається і „не розуміє“ він її. Замість подати Андрія як гарного партійця, як політичного керівника на підприємстві, автор надав йому низку хиб та знижує його ролі й значення.

Шура і Таня. Це дві жінки, що їм приділено найбільше місця. Отже, вони повинні бути позитивні типи, бо від їхньої позитивності залежить і позитивність поставленої теми повісті. Автор розумів, звичайно, це і надав їм відповідного забарвлення. Але і тут припустився значних помилок, що зовсім негативно показують постать Шури. Вона — робітниця, „донька“ цеху, виросла в робітничому оточенні, але випадкова зустріч з інженером (чужа, ворожа пролетаріатові людина), їде з ним, кидає завод. Також лише фізіологічно можна пояснити її відносини

з Андрієм. Вона кидає Андрія, офіруючи собою для його щастя з Танею. Але це подано непевно, можна подумати, що вона кидає його для міщанської моралі, бо люди почали говорити, що вона розбиває родинне щастя. В повісті „Штурмовці“ ми, на жаль, маємо в особі Шури тип, що репрезентує собою „вільне кохання“, теорію якого Минко трактував у недавніх своїх творах. Автора мучить питання з теорії вільності в любовних справах, але тут на ґрунті заводу, виробництва трактування цієї теорії особливо небезпечно. Відгуки від його творів, написаних для міщан, як збірки „Беладона“ і „Лісова бувальщина“, ми чуємо і в „Штурмовцях“. Автор не досить попрацював над собою, щоб по-новому трактувати проблему побуту. І в Шури, як в головній фігурі повісті, відображаються ці спрямовання і помилки.

Таня спочатку подана міщанкою, а потім під впливом ради Андрія (але не заводу, чи Шури) вона перероджується на активну, суспільну жінку. Таке переродження не типове для тієї маси жінок, що під впливом виробництва пройшли процес переродження. Цікаво чи переродилася б Таня, коли б Андрій не зрадив її? На її переродженні Шура, безперечно, теж впливала.

В показі другорядних типів є деяка диференціація. Негативні типи, як Жора, і „веселоді“ його кумпанії показано вдало, але проти Жори, як хулігана, немає боротьби; з ним не бореться комсомол, як з шкідливим, анти-суспільним типом.

„Штурмовці“ В. Минка є молодницький твір. Отже, комсомол, як обличчя нашої молоді, повинен посідати найбільше місце і бути в повісті центральною позитивною фігурою. В світлих цієї теми на всю широчінь постає величезне завдання дати збірний тип, тип — комсомольця-ударника будованого соціалізму і ідейного, більшовицько-принципового в побуті. Це велике завдання більшовицького мистецтва Минко в своїй повісті звульгаризував. Подаючи нам Шуру, як нестійкий, непослідовний тип, що усі свої відносини підпорядковує фізіологічним, а не соціальним вимогам, — не лише не може бути за зразок для молоді, а навпаки. Розв'язання проблеми відносин з фізіологічними настановами є не пролетарська теорія, а ворожа пролетаріатові, буржуазна.

Поруч Шури, як головного типа, подається комсомольців Нестора, Микола. Постаті бліді, без комсомольського обличчя, затерті як такі. Лише інколи, як на це буде потреба, вони правлять за тло, на якому Шуру автор підносить як красиву жінку, що затуманює голови чоловікам (Лист Миколи).

Оцінюючи твір, мусимо визнати, що повість не має твердої настанови, що автор не став на твердий ґрунт і хитається, плутається в дрібницях, тому читач не дістане в цьому творі нічого позитивного, хіба що окремі моменти на виробництві. Минко для цього твору набрав багато тем і в наслідок цього в повісті немає кістяка, теми не поєднані. Автор подав побут бульварно. Шура — символ вільного кохання і теж сподівається, що соціалізм розв'яже проблему любовних справ.

Виробництво полено побічно, не показано справжньої організації виробничих процесів, справжньої боротьби з проривом, з прогульництвом, з браком. Верховглядство в показі виробництва і невміння на його основі правильно розв'язати питання побуту, — ось що ми маємо в повісті „Штурмовці“.

Але попри всі ці хиби повісти в цьому творі Минко зробив крок від тих чужих пролетарській суспільності концепцій, що трактував їх в „Белядоні“, „Лісовій бувальщині“, крок не-сміливий, незначний, але все ж такий, що каже про наближення Минка до пролетарських літературних завдань

на допомогу нашому розвитку. Отже, все це має примусити Минка переглянути свою творчість і, врахувавши помилки, навчитись вірно, діалектично трактувати зачеплені теми.

Слід згадати і про передмову. Критик тов. Савченко, даючи передмову, не застерігає читача від помилок В. Минка, від негравдивого трактування теми.

Тов. Савченко „похлопує“ Минко по плечу і своєю передмовою стверджує, що Минко справився з ліквідацією тих помилок, що мали місце в попередніх його творах. Невірна і шкідлива критика! Минко допустився трактуванні побуту бульварщини, не побудував побуту на основі виробництва, а саме виробництво показано поверхово, не поглиблено. Минко в „Штурмовцях“ нагромаджує теми, які не пов'язані між собою єдиною провідною думкою, відсутність чіткого розгортання сюжету в повісті робить її незакінченою, важко пригадати зміст і важко сказати про що саме в основному трактує автор. Атмосфера, створена т. Савченком передмовою до повісти „Штурмовці“, не ставить перед автором доконечної умови серйозніше трактувати теми, заглиблюючись в основу, суть теми і з настанов творчої методи діалектичного матеріалізму освітлювати, подавати явища.

Редбригада клубу друкарів

І. Рахлін, Д. Дмитренко

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

ТРИ ПОЕТИ ДОНБАСІВСЬКОГО П Р И З О В У*

СПІВАВТОРИ цієї колективної збірки — робітники-комсомольці донбасівських заводів, призовники в літературу.

Монтажник, слюсар, муляр. І разом з цим — молоді комсомольські поети. Їх покликано в літературу й виховано сталінська (донбасівська) організація пролетарських, комсомольських письменників Сталіне - „Молодняк“ — шахтарський загін всеукраїнської спілки „Молодняк“.

Сталіне - „Молодняк“ створено в Донбасі на початку особливого кварталу більшовицького штурму — у вересні 1930 р., коли відставання „всесоюзної кочеварки“ стало особливо загрозливим, коли кращі сили партії й робітничої кляси було кинуте на Донбас, на ліквідацію вугільного прориву.

Характеристичне й те, що Сталіне - „Молодняк“ утворився в переддень оголошення від РАППу й ВЦРПС призову робітників-ударників у літературу. Таким чином, він, новостворена організація, формувався майже виключно з покликанців у літературу — ударників донбасівських шахт і заводів.

Бойові завдання ударного кварталу вимагали від Сталіне - „Молодняка“ негайно увімкнутися художньою творчістю в боротьбу за ліквідацію прориву, словом ударним бити по відставанню, бути ударним Сталіне - „Молодняком“.

Одразу ж увімкнувшись у боротьбу, розгортаючи призов, працюючи на

шахтах, заводах, у багатотиражках, у бригадах, б'ючи приспівкою, гаслом, епіграмою конкретних носіїв зла — прогульників, симулянтів, художнім словом мобілізуючи маси на ліквідацію прориву, — Сталіне - „Молодняк“ виправдав завдання — бути ударним, зріс і зміцнів як бойовий літературний загін донбасівського комсомолу — органічна частка Всеукраїнської спілки пролетарських комсомольських письменників „Молодняк“.

Ударна боротьба за ліквідацію прориву і водночас розгортання літературного призову й боротьба за правильне партійне розуміння його загартували Сталіне - „Молодняк“, надали йому ознак більшовицької непримирності, ознак бойової невсипучості.

До Сталіне - „Молодняка“ йшли кращі робітники з виробництва, ударники, комсомольці Сталінщини.

Так прийшов *Микола Рудь* з заводу „Стальмост“, *Іван Бритченко* з Рутченківського рудоремонтного заводу, *Федір Ідок* від коксових печей сталінського металургійного велетня.

Так прийшли співавтори цієї збірки, разом з іншими, з десятками й сотнями покликанців. Прийшли опанувати висоти ідеологічної надбудови, допомогти подолати відставання літератури від вимог реконструктивної доби, стати ударниками літературного цеху.

Три призовники, частину доробку яких зібрано в цій збірці, невпинно йдуть шляхом удосконалення своєї поетичної роботи.

Їхній шлях спільний — від заводських літературних гуртків і заводської багатотиражки до Всеукраїнської спілки й центральних літературних видань.

* Передмова до збірки поезій „Темпи“, *М. Рудь*, *Ув. Бритченко*, *Ф. Ідок*.

Від початківських риторичних закликів, від загальних малюнків життя й роботи — до все конкретнішого відтворення процесів виробничого життя, образів окремих героїв — ентузіастів соціалістичної праці. Від „отображальства“ й „фотографії“ фактів — до впертої роботи над синтезуванням матеріалу, його філософським узагальненням.

Це спільні лінії творчого зростання молодих ще поетів.

Тематика їхньої творчості переважно комсомольська. Вона теж має багато спільних рис.

Насамперед, це виробнича, актуальна тематика, це відтворення конкретних процесів на окремих ділянках соціалістичного будівництва.

Тут і комсомольська свідомість соціалістичного обов'язку — дати в термін ударне замовлення для Магнетобуду (*Рудь*), і відтворення турботи своєї комсомольської бригади (*Бритченка*), і виспівування героїки на будівнанні нової домни (*Ідок*).

М. Рудь не обмежується темами свого виробництва, поширює свою тематику (уривки з поеми „Домни“), відтворюючи героїку комсомольську на будівництві Урало-Кузбасу. У нього помітна тенденція синтезувати матеріал, узагальнювати конкретні моменти соціалістичного будівництва.

„...Прийми ти, Кузбуде,
мости, —

Монтуй доби нашої
стиль!..“ —

батьоро й свідомо звучать рядки в контексті всього віршу.

У *Бритченка* — батьора виробнича поезія, поезія „кипучих буднів“, що в них „розквітає індустрія світ“, намагання, хоч покищо не завжди вдале, в поетичні рядки короткого віршу вкласти живих конкретних людей, що працюють поруч нього, ударників, комсомольців, тих, що „наснажені силою сотень ампер“, тих, що стають „кандидатами на героїчний орден“.

Ф. Ідок перший у Сталіне-„Молодняку“ і взагалі в Донбасі взявся за важке і відповідальне завдання — показ образів героїв п'ятирічки, ударників-ентузіастів, живих, конкретних людей („Товариш Лосьов“, „Героям домни № 6“), хоч це побічна зайви-на — патетична піднесеність і романтична зафарбленість — набагато знижують реальну конкретність образу,

схематизують його, іноді „славославляють“ героя, вириваючи його з пролетарського колективу, не зважаючи на вірну настанову:

„...Здіймай, наше слово,
Робітнику вість,
в досягнутих плянах будови
про темп героїчний
домни шість,
про кращих ударників домни...“

що зобов'язує на показ діалектичного типу ударника — героя на виробничому тлі, в процесі роботи, у зв'язку з усім пролетарським колективом, на показ всебічний і глибокий.

Є в *Ідока* і ліричні вірші („Лист“), хоч з певним „нальотом“ сентименталізму, але батьорі і являють з себе спробу молодого автора наблизитись до виробничої лірики.

Притаманна *Ідокові* актуальність його творчості. Нові гасла, нові завдання знаходять негайний авторів відгук. До таких віршів можна віднести поетичний, попри всю публіцистичність, заклик до робітників свого заводу — „Слово до товаришів“.

У всіх трьох авторів є елементи конкретної поезії, намагання дедалі більше наблизитись до неї — і це відрядне явище в українській пролетарській літературі, це свіжий струм, що його несе поезія літературного призову.

Загалом — це поезія виробничих штурмів, непосредними учасниками яких є самі автори.

Звідси — не спостереження, не споглядальництво, а батьора, життєрадісна, вольова поезія соціалістичного наступу, поезія наснажена соціально-політичним змістом. Поезія літературного призову.

Правда, ще подекуди є прояви неглибокого опрацювання матеріалу через неповне й неглибоке засвоєння основ пролетарського більшовицького світогляду, основ науки Маркса-Леніна-Сталіна. Ще бракує товаришам високої поетичної техніки, художньої досконалості.

Перед ними постає невідкладне завдання — підносити на все вищу ідейно — художню височінь свою творчість через опанування, засвоєння діалектично-матеріалістичної творчої методи, стоячи на ґрунті пролетарського світогляду. Завдання — щораз удосконалювати свою поетичну вправ-

ність, підвищувати якісний ідейний і художній рівень своїх поезій.

Це питання теоретичного навчання та поглибленої практики.

Набагато забезпечує розв'язання цього питання нова форма максимальної творчої активізації — творчі вечори Сталіне - „Молодняк“, що свідчать про перебудову організації обличчям до глибокого опрацювання творчих питань, про створення творчої атмосфери, що стимулює і організовує творчу дискусію.

Слід ще відзначити те, що співаторство дух трьох товаришів не випадкове, що складено частину доробку їх у цій збірці не механічно.

Вони працювали й працюють колективно і ця збірка є підсумок цієї колективної роботи. Звідси — спільні лінії творчого зростання, спільні риси й мотиви.

Товариші не відірвалися від пролетарського колективу, що в ньому досі зростали, і всі троє й тепер працюють на виробництві.

Запорукою їхнього творчого зросту — вірне, здорове настановлення, глибоке розуміння завдань пролетарської літератури — завдання створити великої ідейно-художньої сили творчі

про героїв п'ятирічки, зокрема, про героїв — комсомольців, завдання боротьби за велике мистецтво більшовизму.

Лише глибоко усвідомивши це, Ф. Ідок ставить перед собою й своїми товаришами завдання:

„...Залиши сторіччям
пісню з іменами...“

Це про них пісню — про героїв п'ятирічки, ударників нашої доби, про героїв — комсомольців, штурм'ярів — ентузіастів, про Мікунісів, про Карташових.

Пісню до великого мистецтва більшовизму.

Ударники — комсомольці донбасівського літературного призову борються за свій вклад до арсеналу великого мистецтва більшовизму і вони його дадуть, створять твори про героїку донбасівського комсомолу, твори, гідні героїчного загону Ленінської Спілки.

На рихтування твореного нині Магнетобуду літератури прийшли мотажники, слюсарі, мулярі...

Магнетобуд великого більшовицького мистецтва буде створено.

Вал. Лагодзинський

УДАРНИЦІ ОДЕСИ ЙДУТЬ У ЛІТЕРАТУРУ

ЦІЮ статтю ми маємо на увазі розпочати цикл коротких оглядів творчості ударників Одеси, призначених до літератури. Ми гадаємо, ця спроба не зайва й потрібна. В цій статті ми хочемо спинитися на наймолодшому вуспівському літературному гуртку — гуртку джугарні.

Джугарня одне з найбільших підприємств м. Одеси. Тут переважно працюють жінки. Джугарня протягом довгого часу була найвідсталіше підприємство м. Одеси. Довго джугарня не могла позбавитися старих, віджитих традицій, некультурності, консерватизму, пияцтва, що прийшли, як прикра спадщина від старої, дореволюційної джугарні з її надмірною експлуатацією, з отруєною гарілкою і релігійними забобонами атмосферою.

Проте, на сьогодні в революційній практиці, у соціалістичному змаганні підприємство зазнало велетенських соціальних і культурно-побутових зрушень. Люди, переробляючи виробництво, створюючи нове ставлення до праці, перероблюють себе, свою психологію. У цій боротьбі, у соціалістичному змаганні виховується нова класово свідомо джугарка, що по-новому, по-комуністичному ставиться до праці. На джугарні величезні культурно-побутові зрушення. На джугарні є побутова комуна, на джугарні виходить багатотиражка. У цехах виходять щоденні стінгазети. На джугарні є літературний гурток. Літгурток джугарні — це наймолодший з гуртків підприємств м. Одеси. Організовано літгурток у вересні 1931 р. Склад гуртка — робітниця-джугарка. Він уже випустив перші п'ять сторінок у своїй багатотиражці, що на них ми й маємо тут звернути увагу.

Також твори окремих членів літ-

гуртка вже друкуються в журналі „Металеві дні“.

Отже, спробуємо безпосередньо розглянути лише деякі твори, вміщені на цих перших сторінках багатотиражки джутарні. Перед нами вірш Цитовича (робітниця-ударниця ткацького цеху) „Слухай, комсомоле“. Авторка починає вірш бадьорими рядками. У них почуватись дійсно комсомольський ентузіазм:

„Слухай, це тобі, многомільйонний,
Під трансмісій гул і гуркіт веретен
Народилося бажання комсомолу
Скласти кращу пісню із пісень.

Але, прочитавши весь вірш, ми мусимо, на жаль, констатувати, що Цитович, по суті, аж нічого не сказала про комсомол джутарні, що вдарною роботою дав до XVII МіОду 10.000 комсомольських лантухів. Замість того, авторка протягом усього віршу говорила про те, що вона хоче написати про цю ударну роботу комсомолу:

„Хоч і пізно, але все ж я хочу
Написати ці складні думки...

Але, нарешті, лише пообіцявши, Цитович жадного слова не сказала про роботу, про комсомол, закінчивши вірш такими рядками:

„Ех, як би... але немає слів
Розгорнутись і всі думки
Написати так, щоб забреніли
Вогнені пісні.

Але ж у такому разі, що ж мусить „слухати“ комсомол? Невже він мусить слухати те, що в тов. Цитович „немає слів“. що вона „хоче“, але не може писати тощо. Ми певні того, що все це не цікаво комсомолові, комсомол хоче й мусить знати про свою роботу, про своїх героїв. Отже, хоч тов. Цитович і взяла цікаву тему, але розробити її ще не зуміла, не зуміла чітко, по-партійному висвітлити, розгорнути поставлене питання.

Не зовсім вдалі і деякі образи, деякі порівняння в поезії Цитовича. Візьмім, приміром, такі рядки:

„Народилося бажання комсомолу
Скласти кращу пісню із пісень.
Мало пісні, треба скласти гимна.
Щоб розвився, як отой бур'ян,
Охопив міста й села,
Як страшний сніговий буран“.

Ми гадаємо, зрозуміле для всіх, що порівняння творчої сили, творчої комсомольської пісні з бур'яном, по суті, є невдале порівняння. Так само, як невдале є порівняння цієї творчої сили комсомолу з сніговим бураном. Буран руйнує, буран анархічний, стихійний, буран нищить. Сила комсомолу — сила творча, комсомол буде нове життя. Отже, ці приклади свідчать про те, що авторка не тільки недостатньо опанувала літературну техніку, але й має замалу ще класову свідомість.

У цій же першій сторінці вміщено вірш Галицької (ударниця) — „Соцреволюціє“. Авторка, безперечно, виявляє знання з техніки віршування. Проте, Галицька надто спрощено, надто примітивно подала нам цю серйозну й важливу тему — соцзмагання:

„Смеясь, соседке говорю:
— Кто больше выработал, ну?
С тобой мы в перегонки шли,
Теперь попробуй, обгони“.

Отже, соцзмагання — це творчий свідомий процес, просякнутий творчим ентузіазмом пролетаріяту, авторка звела до якихось жартівливих „перегонок“. Для чого це соцзмагання, яка його мета, яка його класова суть? — Галицька на цьому не спинилась, вона надто спрощено, надто поверховно подала цю тему.

У чотирьох сторінках багатотиражки видруковано оповідання Галицької „Із історії одної фабрики“. Це кілька цікавих і кольоритних сторінок із історії, з життя джутарні. Галицька показує своєрідне обличчя джутарні на початку відновлення фабрики, після розрухи. На фабриці яскраво визначилися два табори: перший — це кадрові джутарки, що діставали свою професію, як спадщину, а разом з професією сприймали й приносили жакливі традиції, які виховувалися й розвивали в старій, дореволюційній джутарні. Брутальна лайка, цинічна пісня, соромицька анекдота, пияцтво, це все спадщина від старої фабрики з її надмірною експлуатацією, отруєною горілкою і релігійними забобонами атмосферою. Але в джутарню разом з відновленням влилися нові кадри молодих робітниць з інших фабрик. Цей новий кадр розпочинає боротьбу з старими традиціями джутарні, боротьбу за перевиховання кад-

рових робітниць. Ось на цьому тлі авторка подає нам дві постаті: Таню Строганову, активну роборку — новий кадр джутарні, і Марусю, що репрезентує стару джутарню, з її віджилими традиціями,

Тов. Галицька в стислих коротких рисах, але досить яскраво подає нам образ Марусі:

„Маруся Кумович відома цілій фабриці. А втім там усі одна одну знають, цілими родинами прагнуть тут робітники, з покоління в покоління, з роду в рід. І мати Марусчина тут ткачихою була, доки остаточно не спилася. І сестра її тут працювала, і чоловік. Маруська вся в матір, як крапля води: така ж преземиста, опецькувата, так само гостра на язык, все приказками, примовками сипле, анекдотів не перелічеш. Маруська на слово гостра, на язык слизька, а щодо випити теж не промах. Як почне говорити — всі зо сміху боки рвуть. А що зухвала — так і сказати не можна: їй слово, вона тобі десятеро. Точнісінько, як її мати. Маруська славиться на фабриці нестриманістю і похабною мовою“.

І ось ця Маруська зненавидила активну роборку Таню, що через газету боролася із старими традиціями джутарні, боролася з такими, як Маруська. Нарешті, Маруська б'є Таню. Суд. Маруську ув'язнено на рік у бупрі. Через 6 місяців Маруська повертається з бупру. Активний громадський вплив, вплив партійних організацій перевиховують Маруську. Маруся — хороша робітниця, ударниця. Маруся подає заяву до партії.

Показавши цікаві кольоритні факти з життя фабрики, показавши досить конкретний образ Марусі й цілком слушно підкресливши вагу активного громадського впливу у перевихованні людини, авторка, по суті, лише констатує факт перетворення, перевиховання некультурної, несвідомої Марусі під впливом громадськості на передову робітницю, на свідому ударницю, не намагаючись показати, як, якими шляхами відбувся цей, безперечно, складний процес внутрішнього перетворення психології Маруськи:

„Кипуча енергія, що раніше лилася без краю на лайки, похащину,

що була джерелом диких жартів, зухвальства та пльоток, — тепер повільно, але певно спрямувалася на громадське життя. Згодом, зустрічаючи Таню на зборах, чи на засіданнях, вона вже більше не зачіпає її, а якось чудно, уважно дивилась просто в лице“.

Адже тут лише констатовано злам, але як, якими шляхами стався цей внутрішній злам — не показано. І в цьому, безперечно, чимала хиба оповідання, що виглядає через те трохи схематичним. Взагалі, наприкінці твору відчувається схематичність і спрощеність. Люди з живих перетворюються на схему, що говорять мовою шаблянової агітки.

Нарешті, ще кілька слів про Ганну Матійку. Ганна Матійко — робітниця ткацького цеху. У четвертій літературній сторінці вміщено уривок з її оповідання „Ворог“. Твір побудовано на матеріялах і фактах з дійсного життя ткацького цеху джутарні. На цьому тлі авторка намагається показати боротьбу з клясово-чужими елементами, що пролізи на фабрику, замаскувавшись у робітничу блюзу. Клясовий ворог у робітничій блюзі — ось тема цього твору. Тема, треба відзначити, цікава, авторка, безперечно, використала багато цінного матеріялу

Але поданий від редакції уривок, суттю не дає уявлення про ведущу проблему оповідання. З уривку зовсім незрозуміло, чому саме робітниця Христя і робітниця Тесленко починають псувати верстаті. Хто вона? Яке їхнє клясове обличчя? Їхню клясову суть у цьому уривку не викрито. У самому ж оповіданні (що друковано в журналі „Металеві дні“ № 12) тов. Матійко досить глибоко й всебічно показала обличчя клясового ворога, замаскованого в робітничу блюзу.

Це все промовляє за потребу обережніше й глибше підходити до справи — „подати уривок“ з художнього твору, бо ж невмілий вибір того чи того уривку може звінчати поставлене від автора питання, створити зовсім невірне враження від твору, як це й сталося з оповіданням товаришки Матійко.

Це, звичайно, помилка редакції. Але є хиби й помилки в самому оповіданні, що їх треба віднести на карб авторки. Приміром, хоч би і те, що робітниця

між собою в оповіданні Матійко говорять мовою доповідей чи інформації :

„А все це тому, що ви темні, що не маєте класового чуття. Ворог проліз на фабрику, у цех, вишукав вас темних, несвідомих і почав розправляти свої кігті, використовуючи наші тимчасові труднощі для того, щоб загальмувати нашу роботу“.

Ось такими „промовами“ сиплять ткалі джугарні, говорячи між собою і це, звичайно, не випадковий уривок. Так вони говорять протягом майже всього оповідання. Це, безперечно, не сприяє показові „живої класової людини“, показові робітниці-джугарні. Досить схематичне й примітивне закінчення оповідання. Раптом усі несвідомі чи малосвідомі стають свідомими, йдуть до лікнепу, вступають до партії, стають кращими ударниками. Авторка це сконстатувала, але показати всіх труднощів у перевиховуванні людини не спромоглася.

Отже, короткі підсумки. Ми мусимо вітати перші спроби джугарні. Ми мусимо констатувати, безперечно, великий ентузіазм і творчі можливості молодих авторок наймолодшого літературного гуртка в Одесі. Але згадані хиби й помилки, що їх мають конкретні твори цих літсторінок, промовляють за потребу до найвищого щаблю піднести учбу наших ударниць, призваних у літературу. Ударниці мусять глибоко й всебічно опанувати марксо-ленінову науку, опанувати літературну техніку. Перед ударницями джугарні — складні й відповідальні завдання: показати нову джугарку - ударницю, подати історію своєї фабрики, подати її в усій її багатогранності й складності соціально-економічних процесів, показати сьогоднішню нову джугарню, нове соціалістичне підприємство, показати героїчний ленінський комсомол джугарні. Адже до усього зроблені на сьогодні лише перші кроки.

О. Жданович

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА

ПЛЕНУМ ПЛУГУ

Пленум спілки пролетарсько-колгоспних письменників тривав три дні з 6 по 8 березня включно. На пленумі стояло одне питання про перебудову роботи літорганізації і подальші завдання в світлі шости настановлень вождя нашої партії тов. Сталіна та постанов XVII партконференції.

Тов. *Пилипенко* в своїй доповіді розгорнув широку картину історії „Плугу“, його досягнень і хиб на всіх пройдених етапах розвитку. В доповіді особливо підкреслено конечність непримиренної боротьби на два фронти як з правою, головною небезпекою на данім етапі, так і з „лівими“ загибами та будьякими ухилами від лінії партії.

Непримиренна клясова боротьба, нещадне викривання клясово-ворожих вилазок у літературі є одне з основних завдань всієї пролетарської й пролетарськ-колгоспної літератури.

Друкування куркульських творів Гуменної, Яковенка свідчать про гнилий лібералізм, пригуплення клясової чуйности деяких видавців та редакторів, зокрема самого *Пилипенка*. Плужанська критика не була на височині своїх завдань, не було змобілізовано увагу письменницької організації на викриття всілякої контрабанди, наслідком цього таких куркульських письменників, як Гуменна, Яковенко, довгий час вважалось за письменників пролетарсько-колгоспних.

У самокритичній частині доповіді тов. *Пилипенко* визнав свою прикру помилку в тім, що він свого часу брав під захист куркульську письменницю Гуменну від пролетарської критики.

У виступах делегати пленуму відзна-

чали, що „Плуг“ досі не перебудувався, не повернувся лицем до творчих завдань, зовсім недостатньо боровся за ідейно-клясову чистоту організації.

„Плуг“ заізінівся з розгорненням творчої дискусії, її по суті почали товаріші з літгрупи „Трактор“, виступаючи з критичними статтями в газетах „Молодий Біль повик“, „С.-г. Пролетар“, „Рад. Село“ та інш.

Зовсім недостатня робота з закликом ударників і недостатня допомога їм є результат опортуністичної критики плужанського керівництва.

Т. т. Гавриленко, Солодченко, Сторчак в своїх виступах, доповнюючи доповідача, скритикували ряд хибних провідних документів „Плугу“, зокрема його платформу, накреслену ще 1927 р., та особливо підкреслили низку правоопортуністичних помилок керівників організації (*Пилипенко, Штаней, Панів*), даючи практичні пропозиції до перебудови організації. Боротьба за марксо-ленінську методику в літературі проти всяких спроб і вилазок клясового ворога прикривати свої виступи марксизмом має бути прапором кожного члена організації. Треба негайно покласти край адмініструванню, оргметушні, повернувшись лицем до творчости, всіляко сприяючи зростові творчих угруповань, активізації творчих кадрів, борячись з груповщиною та круговою порукою.

З великою промовою виступив представник культпропу ЦК КП(б)У тов. *Гамс*, вказуючи на ряд хиб і недолків як у роботі, так і в творчості, намічаючи великі перспективи роботи, що їх дала в своїх постановах XVII партконференція.

Тов. *Лаворішак*, виступаючи від ВУРПС, під бурхливі оплески пленуму, передав повідомлення, що профспілки

беруть шефство над пролетарсько-колгоспною літературою. Боротися за успішне закінчення останнього року п'ятирічки, за знищення причин, що породжують кляси, за побудову безкласового соціалістичного суспільства, даючи країні твори, гідні нашої доби, — такі умови спільної роботи профспілок з вами — каже тов. *Лазоришак*. Він відзначив, що літгрупа „Трактор“ є тим літературним загоном, що організувався і зріс із сільсько-господар-

ського пролетаріату за найщільнішої участі профспілок. Коли раніш зв'язки підтримувались тільки з літгрупою „Трактор“, то вони тепер мають зміцнитися зі всією організацією, як єдиного письменницького колективу.

Пленум схвалив резолюції, вибрав керівні органи та ухвалив спеціальну постанову про потребу перемінити назву організації з „Плугу“ на *ВУСПКП*.

ДО ТВОРЧОГО ОГЛЯДУ КОМСОМОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА СТАЛІНЩИНІ

Сталіне - „Молодняк“ одразу ж підхопивши і включившись в огляд комсомольської літератури, видав у газеті „Молодий Робітник“ п'ять літературних сторінок, цілком присвячених творчому оглядові. У них, порядком огляду комсомольської літератури, надруковано статті та рецензії тт.: *Бритченка, Прокоповича, Триліського, Андрієнка, Борисовського, Годоса, Лагодзінського, Демідова, Бураяка* та ін.

Загальнозаводський літературний гурток „Молодняк“ Сталінзаводу разом з гуртком заводського ФЗУ — перші на Сталінщині ввімкнулися в творчий огляд. Між літгуртківцями розподілено певні твори, на які вони пишуть рецензії. У ФЗУ літгурток „Молодняк“ видає спеціальну стінну газету з питань огляду, друкуючи в ній рецензії, відгуки, зауваження читачів тощо. Вже вийшло 3 номери цієї стінгазети. Зараз готується четвертий номер.

— 31 січня відбувся літературний вечір робітничої молоді Сталінського металургійного заводу, цілком присвячений питанням огляду, стояла доповідь тов. *Прокоповича* про значення й завдання творчого огляду. У художній частині ТРОМ поставив дві інсценівки поем — „Вугільні барикади“ *Ярослава Гримайла* та „Гармонь“ *Жарова*.

— 3 лютого в Сталінському заводському ФЗУ було влаштоване вечір комсомольського активу разом з учнями ФЗУ, присвячений питанням огляду. Тов. *Лагодзінський* зробив доповідь

про завдання творчого огляду. В обговоренні виступали представники комсомольських осередків, беручи конкретні зобов'язання обговорити на зборах свого осередку той чи той твір, що ввійшов до огляду, й оголосити в пресі колективні рецензії. За центральні твори обговорень стали — „Отець“ *Платошкіна*, „Фабзавуч“ *Христоворова*, „Прорив“ *Резнікова*, „Василь Найда“ *С. Голованівського*.

— В січні бригада Сталіне „Молодняк“ разом з ТРОМ'ом зробила виступ на комсомольських зборах 1-го будівельного цехкому в клубі „Індубуд“ (Сталіне). Було зачитано інформацію про огляд комсомольської літератури, інформацію про комсомольського поета *Ярослава Гримайла*. Після цього ТРОМ поставив інсценівку його поеми „Вугільні барикади“.

— Сталінський бібліотекар до огляду влаштував методичну виставку-консультацію з питань комсомольської літератури для бібліотекарів, членів літературних та рецензентських гуртків.

— Вседонбасівський радіоцентр, включившись в огляд останнім часом, все своє художнє пересилання будує з творів, що ввійшли до огляду, таким чином популяризуючи їх у тисячних масах радіослухачів.

Передбачено влаштувати радіодиспут на один з відомих творів з комсомольською тематикою, що ввійшов до огляду. Радіоцентр до огляду включає також свою художню радіопродукцію, що відбиває боротьбу донбасівського комсомолу. Маса радіослухачів скаже про них своє слово.

Через Вседонбасівський радіоцентр передано вже чотири радіолітсторінки Сталіне - „Молодняк“, цілком присвячені творчому оглядові.

— *Творчі вечори ВУСПП* для більшого розгортання творчої дискусії та висвітлення творчості окремих письменників, на базі чого ударники, покликані до літератури, зможуть збагачувати свій досвід. — секретаріят харківської організації ВУСПП перевів творчий вечір спільно з видавництвом „Український робітник“, на якому стояла доповідь на тему: „Реконструктивна тематика в новій пролетарській літературі“, влаштував вечір, присвяче-

ний відзеркаленню в драматургічних творах проблем Західної України на матеріалах п'єс тт. *Ірчана*, *Любченка* та інші.

Ухвалено один з творчих вечорів присвятити творчості тт. *Шишова* і *Примера* — під знаком відображення в драматургічній творчості проблем реконструктивної тематики.

— *Масова робота Харків — ВУСПП*. Харківський секретаріят ВУСПП затвердив плян масової роботи. Одним з основних пунктів цього пляну є огляд вуспівської роботи на підприємствах Харкова. Для переведення цього огляду виділено штаб.

ПРО ВІДКРИТТЯ КІНОФАБРИКИ

Постанова ЦК ЛКСМУ від 25-ІІ
1 9 3 2 р о к у

В додаток до попередніх постанов секретаріату ЦК ЛКСМУ щодо організації кіно-фабрики, секретаріят ухвалює:

а) Відкриття комсомольської кінофабрики повинне стати формою підсилення мобілізації всієї комсомольської організації на боротьбу за генеральну лінію партії в надкультурбудівництві, за велике більшовицьке мистецтво, ввімкнення комсомольської організації в творчі процеси кінематографії, мобілізації громадсько-політичної думки навколо питань кіна й ролі комсомолу в цьому процесі.

б) Для проведення відкриття комсомольської кінофабрики вважати за потрібне провести велику підготовчу роботу в усіх комсомольських організаціях України. ОК, МК та РК ЛКСМУ розгорнути роботу коло популяризації та висвітлення завдань комсомолу в кіно, зокрема щодо ролі одеської комсомольської кіно-фабрики.

в) Підтвердити ініціативу Дніпропетровської комсомольської організації щодо прийняття шефства над КСМ фабрикою в Одесі. Запропонувати Дніпропетровському, Одеському МК ЛКСМУ та КСМ організації кінофа-

брики найближчим часом опрацювати конкретні пляни роботи щодо шефства.

г) Запропонувати всім комсомольським кінотеатрам України провести в себе масову популяризацію завдань комсомольської кінофабрики через доповіді в фойє, виїзди на виробництва, в червоні касарні, радгоспи, колгоспи тощо.

г) Запропонувати всім комсомольським газетам, зокрема „КУ“, „Молодий Пролетар“, „Більшовицька Зміна“, „Молодий Робітник“, „Моледа гвардія“ — розгорнути на своїх сторінках огляд участі комсомолу в кіно і популяризацію відкриття КСМ-кінофабрики.

д) Вважати за потрібне запросити на відкриття КСМ фабрики представників основних виробничих КСМ організацій з рапортами про їхню роботу в галузі надкультурбудівництва, зокрема кіно, представників великих КСМ кінотеатрів, які краще проведуть готування до засівкампанії на 1932 р.

Визначення таких доручити Юнгрупі Українфільму.

е) Затвердити днем відкриття фабрики — 25 березня. Представником ЦК ЛКСМУ на відкриття фабрики командирувати тов. *Васютинського*.

є) Перевірку виконання цієї постанови покласти на тов. *Мордерера та Колицю*.

74454

	Стор.
М. СУНДЮКЛЕ — Кокусу треба, товариші, кокусу!	3
В. КУЗЬМІЧ — Перший виступ гегемона	5
Ст. КРИЖАНІВСЬКИЙ — Вступ	32
Ів. СЛІПКО — Тривога	35
М. СКУБА — Шляхи	45
Л. ПЛЕСКАЧІВСЬКИЙ — Людина ковальсь- кого цеху	50
К. МАРЕНКО — Моя бригада	58
Т. МАСЕНКО — Сталінабад—маяк Індостану	65
С. ШАХІВСЬКИЙ — Про „Перешихтовку“ І. Кириленка	77

СЕРЕД КНИЖОК ТА ЖУРНАЛІВ:

І. РАХЛІН, Д. ДМИТРЕНКО — Нездоровий побут і верхоглядство в творчості Мінка	85
---	----

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ:

В. ЛАГОДЗИНСЬКИЙ — Три поети донбасів- ського призову	88
О. ЖДАНОВИЧ — Ударниці Одеси йдуть у літературу	90

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА 94